

Autoreferat przedstawiający opis dorobku i osiągnięć naukowych w języku polskim

1. Imię i nazwisko: Krzysztof Rogatka

2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe z podaniem nazwy, miejsca i roku ich uzyskania oraz tytułu rozprawy doktorskiej:

- 2014 r. Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu – uzyskanie stopnia doktora nauk o Ziemi na podstawie dysertacji: „Dynamika i struktura ruchu budowlanego w Polsce na początku XXI wieku”, promotor: prof. dr hab. Daniela Szymańska;
- 2009 r. Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu – ukończenie pięcioletnich studiów magisterskich na kierunku gospodarka przestrzenna, Wydział Nauk Geograficznych i Geologicznych; temat pracy magisterskiej: „Koncepcja rewitalizacji i zagospodarowania obszaru starej rzeźni miejskiej w Toruniu”, promotor: prof. dr hab. Jerzy J. Parysek;
- 2009 r. Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu – ukończenie dwuletnich studiów podyplomowych „Strategia pozyskiwania i zarządzania funduszami unijnymi”, Wydział Gospodarki Międzynarodowej, temat pracy dyplomowej: „Szkolenie informatyczne dla bezrobotnych”, promotor: dr Ida Musiałkowska;
- 2006 r. Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu – ukończenie pięcioletnich studiów magistersko-inżynierskich w zakresie kształtowania terenów zieleni; Wydział Ogrodniczy, temat pracy magisterskiej: „Koncepcja obsadzenia roślinnością trzech wybranych odcinków poboczy autostrady A2”, promotor: prof. dr hab. Zbigniew Haber.

3. Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych:

- od 2016 r. Katedra Studiów Miejskich i Rozwoju Regionalnego, Wydział Nauk o Ziemi, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, adiunkt;
- 2013-2016 Katedra Studiów Miejskich i Rozwoju Regionalnego, Wydział Nauk o Ziemi, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, asystent.

4. Wskazanie osiągnięcia wynikającego z art. 16 ust. 2 Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. 2016 r. poz. 882 ze zm. w Dz.U. z 2016 r. poz. 1311)

a) Tytuł osiągnięcia naukowego/artystycznego

Osiągnięciem naukowym jest monografia *Rewitalizacja i gentryfikacja w wymiarze społecznym*

b) Autor, tytuł publikacji, rok wydania, nazwa wydawnictwa, recenzenci wydawniczy

Rogatka K., *Rewitalizacja i gentryfikacja w wymiarze społecznym*, 2019, Toruń, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, ss. 226
Recenzenci: dr hab. Sylwia Staszewska, prof. UAM, prof. dr hab. Grzegorz Węclawowicz

c) Omówienie celu naukowego pracy i osiągniętych wyników wraz z omówieniem ich ewentualnego wykorzystania

I. Wstęp

Monografia, będąca głównym osiągnięciem naukowym, ogniskuje się wokół dwóch procesów, które intensywnie zmieniają przestrzeń miejską – rewitalizacji i gentryfikacji, oraz wokół związku, który zachodzi pomiędzy nimi. Praca jest efektem badań nad przestrzenią miejską w wymiarze społecznym.

Rewitalizacja spowodowała w ostatnich latach ogromną transformację miejskiego krajobrazu, będąc świadomie podejmowanym działaniem w ramach reurbanizacji (Bohl, 2000; Parysek, 2005; Stawasz 2017). Z jednej strony rewitalizacja jest odpowiedzią na kapitalistyczną chęć zysku, a z drugiej na egalitarne podejście do przestrzeni, postulujące, że miasto powinno być dobrem wspólnym, do którego każdy użytkownik ma jednakowy dostęp (Thomas, 1993; Grzeszczak, 2009, Nowak, 2013). Proces wpisuje się, przynajmniej teoretycznie, w nowe paradygmaty kształtowania przestrzeni nowoczesnych miast, które oparte są na dążeniu do jak najlepszej jakości życia, wartościach społecznych, prawie do wolności oraz walce z wykluczeniem społecznym (Borsa, 2008; Szajnowska-Wysocka, 2013). Rewitalizacja jest atrakcyjna naukowo, ponieważ wiąże się z szeregiem istotnych zagadnień takich jak: urbanizacja, kwestie miasta postsocjalistycznego, partycypacja społeczna czy gentryfikacja (Redfern, 2003; Smith, 2007). Gentryfikację należy rozumieć jako transformację miejskiego osadnictwa charakterystyczną dla globalizujących się gospodarek i społeczeństw współczesnych miast (Grzeszczak, 2009, Kovács i in., 2013). Uznawana jest ona także za proces towarzyszący rewitalizacji (Parysek, 2016).

W odróżnieniu od prac poświęconych procesom rewitalizacji i gentryfikacji w wymiarze ogólnym w monografii przedstawione zostały trzy zasadnicze ujęcia, które pozostając komplementarne wobec siebie, decydują o innym spojrzeniu na rewitalizację i gentryfikację. Przede wszystkim należy uznać, że tematyka rewitalizacji jest dość dobrze zaznaczona w literaturze geograficznej. W mniejszym stopniu, ale wystarczającym, przedstawia się zakres literaturowy dotyczący gentryfikacji. Niewiele jednak odnotowujemy prac dotyczących powiązań między tymi procesami, brakuje ujęcia tych dwóch zagadnień we wspólnej perspektywie. Monografia zdaje się wypełniać tę lukę, co świadczy o jej nowatorstwie.

Drugim istotnym elementem podejmowanym w pracy jest ukazanie specyfiki procesów w kontekście transformacji społeczno-gospodarczej w Polsce. Kwestia ta związana jest głównie z odejściem od zasad gospodarki nakazowo-rozdziałowej, scentralizowanej w kierunku wolnego, kapitalistycznego rynku.

Trzecia kwestia koncentruje się wokół aplikacyjności, komercjalizacji badań i nadania wypracowanej koncepcji rewigentracji, łączącej rewitalizację i gentryfikację, praktycznego zastosowania.

Postępowanie badawcze, zaprezentowane w monografii, przeprowadzono w oparciu o model empiryczno-naukowy geografii (Chojnicki, 2010). Do głównych cech opisywanego modelu należą: teoretyzacja wiedzy geograficznej; ustalenie faktów jako podstawy empirycznego charakteru wiedzy geograficznej; symbioza postępowania indukcyjnego i dedukcyjnego; komplementarność podejścia ilościowego i jakościowego; udział twierdzeń aksjologicznych w wiedzy i badaniach geograficznych; uznanie wyjaśniania i prognozowania za główne funkcje poznawcze geografii; wzrost funkcji praktycznej wiedzy geograficznej.

Teoretyczna warstwa monografii systematyzuje aktualną wiedzę dotyczącą

rewitalizacji i gentryfikacji oraz powiązań czy nawet relacji pomiędzy tymi dwoma procesami, a także wskazuje na braki lub nisze, które należy wypełnić. W ustaleniu faktów, stanowiących ważny element analizowanego modelu empiryczno-naukowego geografii, istotną rolę odgrywa synergia postępowania indukcyjnego i dedukcyjnego, wsparta wzajemnie uzupełniającym się podejściem ilościowym i jakościowym, które zostało wykorzystane podczas badania rewitalizacji i gentryfikacji. Złożoność analizowanych zjawisk w wymiarze społecznym, osadzonych w przestrzeni miejskiej, wpłynęła na zastosowanie wielu metod służących opisowi i wyjaśnianiu, zgodnie z zasadą triangulacji metodologicznej. Cechą charakterystyczną opisywanego modelu jest także uznanie twierdzeń aksjologicznych za część wiedzy i badań geograficznych. Zastosowane w pracy wartościowanie i ocenianie, typowe dla aksjologii, mają charakter użyteczny (instrumentalny), co znaczy, że pewien stan rzeczy jest oceniany przez jego następstwa (Chojnicki, 2010, 2002). Samo pojęcie „rewitalizacja” ma już ładunek wartościujący i zawiera konotacje opisujące oraz oceniające. Zgodnie z założeniami modelu empiryczno-naukowego geografii jedną z głównych funkcji wiedzy jest wyjaśnianie, czyli badanie mechanizmów i prognozowanie na ich podstawie. W monografii zastosowano wyjaśnianie w ujęciu relacjonistycznym – jest to tłumaczenie faktów przez odwołanie się do relacji zachodzących między składnikami systemu (np. ludzie) a systemem jako całością (np. miasto, dzielnica), a więc między częściami a całością. Prognozowanie z kolei, jak twierdzi Chojnicki (2010), wymaga oparcia się na racjonalnych podstawach, czyli sformułowania uzasadnienia. Ostatni element modelu dotyczy wzrostu funkcji praktycznej wiedzy geograficznej (m.in. modele decyzyjne oraz projekty-planu, także te o rewitalizacyjno-gentryfikacyjnej specyfice).

II. Cel pracy i problemy badawcze oraz zakres czasowy i przestrzenny

Celem monografii jest próba wyjaśnienia związku, zależności, zachodzącej pomiędzy rewitalizacją i gentryfikacją w wymiarze społecznym w Polsce z uwzględnieniem perspektywy europejskiej. W pracy skupiono się na wykazaniu powiązań omawianego zagadnienia ze sferą społeczną poprzez przeprowadzanie badań jakościowych i ilościowych, dotyczących oceny efektów rewitalizacji i gentryfikacji.

Autor świadomy jest, że analizę relacji pomiędzy rewitalizacją i gentryfikacją należałoby poszerzyć o wiele wątków badawczych, m.in. ekonomicznych, gospodarczych, środowiskowych czy kulturowych. Nie są one jednak przedmiotem badań w niniejszej pracy i nie wchodzi w jej zakres przedmiotowy.

Dla realizacji tak postawionego celu pracy wyznaczono **problemy badawcze**: operacjonalizację pojęcia „rewitalizacja” i „gentryfikacja”, co jest konieczne w związku z panującym chaosem terminologicznym; kontrapunktowe porównanie specyfiki procesu rewitalizacji i gentryfikacji w Polsce i wybranych krajach Europy; wskazanie głównych czynników determinujących rewitalizację i gentryfikację w Polsce; określenie potencjału warunkującego inicjację i dalszy rozwój procesów, ustalenie aktualnych faz procesów w Polsce; dokonanie syntetycznej analizy procesów, w efekcie której powstanie relacyjna koncepcja rewitalizacji i gentryfikacji; dokonanie oceny procesów w świetle opinii mieszkańców, czyli odbiorców efektów procesów; wskazanie dalszych tendencji oraz kierunków rozwoju miast w kontekście rewitalizacji i gentryfikacji.

Cel pracy został zrealizowany w kilku aspektach. W warstwie teoretyczno-metodologicznej autor rozpatrywał i interpretował rewitalizację oraz gentryfikację w kontekście wybranych teorii i koncepcji rozwoju społeczno-geograficznego (teoria dyfuzji innowacji, teoria Terytorialnych Systemów Społecznych, koncepcja Nowego

Urbanizmu, koncepcja szkoły chicagowskiej oraz koncepcja urbanizacji J. P. Gibbisa i L. Van den Berga). Ponadto wskazał na ich przydatność w warstwie objaśniającej w celu wykrycia zależności i uporządkowania rzeczywistości społeczno-gospodarczej. Warstwa konceptualna dotyczy stworzenia koncepcji rewidentracji jako hybrydy procesów, wpływającej na kształt przestrzeni miejskiej, wyróżnienia hierarchii zależności (typów relacyjnych) oraz czynników oddziałujących na ową hierarchiczność. Udowodnienie synergicznego działania obu procesów może potwierdzić zasadność rozpatrywania rewitalizacji i gentryfikacji na zasadach komplementarności. W warstwie aplikacyjnej monografia może służyć władzom samorządowym, urbanistom i innym grupom zawodowym w planowaniu polityki gospodarczej, społecznej i przestrzennej, a zawarte w niej analizy oraz zaproponowana koncepcja mogą być przydatne w zarządzaniu procesami przekształceń struktury przestrzennej i społecznej miast, w planowaniu rozwoju infrastrukturalnego oraz w tworzeniu szeroko rozumianego ładu przestrzennego.

Zakres czasowy wyznaczony został przez specyfikę zjawisk, jakimi są rewitalizacja i gentryfikacja, oraz dostępność danych. Generalnie w pracy skupiono się na współczesnych przemianach. Właściwa analiza społecznej percepcji procesów zawarta w pracy obejmuje lata 2015–2018. W wielu jednak przypadkach, aby z większą precyzją uchwycić i prześledzić długofalowe tendencje, autor odnosi się do lat wcześniejszych, co wzbogaca analizę i pozwala na wyciągnięcie syntetycznych wniosków. **Zakres przestrzenny** obejmuje następujące obszary badawcze: Niemcy – Berlin oraz Polskę – Toruń. Berlin w literaturze przedmiotu określany jest jako bardzo dobra egzemplifikacja przekształceń przestrzeni miejskiej w kontekście rewitalizacji i gentryfikacji (Holm, 2011; Holm, Kuhn, 2011). Badanie przeprowadzono z uwzględnieniem historycznego podziału na tzw. Berlin Wschodni i Berlin Zachodni.

Drugim obszarem zainteresowania był Toruń, którego silną pozycję w kontekście działań rewitalizacyjnych potwierdziły badania komparatywne. Dlatego też Toruń analizowano pod kątem ogólnej percepcji omawianych procesów na poziomie całego miasta, a także przeprowadzono ocenę rewitalizacji i gentryfikacji na dwóch osiedlach: Winnica i Bydgoskie Przedmieście.

III. Postępowanie badawcze oraz metody badań

Istotnym elementem postępowania badawczego było określenie **hipotez badawczych**. Na podstawie kwerend literatury przedmiotu, obserwacji oraz wcześniejszych badań postawiono następujące hipotezy, które były weryfikowane w toku postępowania badawczego:

H1: Zakłada się, że istnieje związek, rozumiany jako zależność czy nawet relacja, pomiędzy procesem rewitalizacji i gentryfikacji, a jeden proces indukuje drugi. Efekty procesów nakładają się na siebie w przestrzeni, a odbiorcy (społeczeństwo) otrzymują ich hybrydę w nowej, interferencyjnej formie.

H2: Zakłada się występowanie typów relacyjnych procesów, zależnych od tego, który proces występuje jako pierwszy – gentryfikacja lub rewitalizacja. Wyróżniamy trzy sytuacje: pierwsza – procesem indukującym zmiany jest rewitalizacja, druga – procesem indukującym zmiany jest gentryfikacja, i trzecia – typ mieszany, w którym trudno określić, który proces zaistniał jako pierwszy.

H3: Zakłada się, że na proces rewitalizacji i gentryfikacji oraz na ich zhybrydyzowaną formę w Polsce wpływa określona grupa czynników. Są to czynniki uwarunkowane podłożem politycznym, gospodarczym, przestrzennym, społecznym oraz kulturowym. Determinują one lokalną specyfikę, która oddziałuje na przebieg i charakter procesów.

W fazie przygotowawczej badań, na podstawie kwerendy terenowej i literaturowej, określono istotę procesu rewitalizacji i gentryfikacji. Kolejna faza dotyczyła konstrukcji wstępnych wyników w odniesieniu do przeprowadzonych badań jakościowych i ilościowych. W fazie finalnej, łączącej w sobie efekty wypracowane na wcześniejszych etapach postępowania, przedstawiono wyniki badań oraz podsumowanie.

Specyfika podjętego problemu wymagała wykorzystania wielu materiałów źródłowych i zastosowania różnorodnych **metod badawczych**. W efekcie zastosowanej w niniejszej monografii tzw. triangulacji danych uzyskano wyższą jakość prowadzonych badań i ograniczenie błędu pomiaru. Takie podejście umożliwiło multimodalne testowanie hipotez, skutkujące zmniejszeniem obciążenia błędem, wynikającym z ograniczeń i wad poszczególnych metod (Denzin, 1978). Interdyscyplinarność i złożoność podjętej tematyki wymagała dobrania właściwych metod oraz zebrania materiałów, które można podzielić na trzy grupy: opisowe, ikonograficzne oraz statystyczne.

Do pierwszej grupy należą m.in. artykuły w polskich i zagranicznych czasopismach naukowych, publikacje akademickie, monografie, ekspertyzy oraz dokumenty strategiczne, dotyczące zagadnień związanych z rozwojem oraz przekształceniami miasta – w tym z rewitalizacją i gentryfikacją. Drugą grupę, czyli materiały ikonograficzne, stanowią m.in. fotografie, głównie wykonane przez autora, trzecią zaś dane statystyczne pochodzące z Europejskiego Urzędu Statystycznego, z oficjalnych stron internetowych Berlina i Torunia oraz z Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego, a dotyczących danych społeczno-gospodarczych.

Wśród danych statystycznych na szczególną uwagę zasługują materiały pochodzące ze źródeł wcześniej niepublikowanych, czyli pierwotnych. Zostały one zebrane w oparciu o zastosowane w pracy metody badań – metodę badania ankietowego PAPI oraz pogłębione wywiady indywidualne (*individual depth interview*, IDI).

Przed przystąpieniem do badań ankietowych i pogłębionych wywiadów indywidualnych zastosowano **metodę badań etnograficznych**, czyli kwerendę terenową połączoną ze spacerem urbanistycznym i obserwacją quasi-uczestniczącą. Badanie etnograficzne wykorzystuje się przy badaniu społeczności (Flick, 2010). Zastosowanie go umożliwiło określenie specyfiki obszaru badań w oparciu o diagnozę kontekstową, zebranie dokumentacji fotograficznej i pozwoliło na weryfikowanie wyników badania (Babbie, 2007; Angrosino, 2010).

Ponadto, aby ukazać „rewitalizacyjną” pozycję Torunia na tle miast województwa kujawsko-pomorskiego, zastosowano **metodę badań komparatywnych** dotyczącą lat 2007–2013, w których to realizowane były programy i projekty rewitalizacyjne.

W trakcie całego procesu badawczego wykorzystywano także **metodę desk research** (tzw. *desk research* zasadniczy), nazywaną „badaniem zza biurka”, opierającą się na korzystaniu z danych zastanych, czyli wtórnych.

Podczas zbierania opinii respondentów na temat procesów rewitalizacji i gentryfikacji posłużono się **metodą badania ankietowego PAPI** (*Paper & Pen Personal Interview*, PAPI; Babbie, 2007; Angrosino, 2010). W Berlinie i w Toruniu wykonano łącznie 1386 ankiet, po weryfikacji zbudowano bazę danych w programie IBM SPSS (Frankfort-Nachmias, Nachmias, 2001). Główne kwestie poruszane podczas badania dotyczyły zidentyfikowania zmian, które zaszły na terenie objętym analizą, oraz dokonania ogólnej oceny obszaru w kontekście rewitalizacji i gentryfikacji w opinii mieszkańców miasta.

Aby uzupełnić badania w Berlinie oraz w Toruniu, wykorzystano **metodę pogłębionych wywiadów indywidualnych** (*individual depth interview*, IDI), stanowiącą uzupełnienie metody badania ankietowego. W monografii zastosowano także metody przetwarzania danych oraz metody graficzne.

IV. Rewitalizacja i gentryfikacja w perspektywie społecznej

Jak wynika z badań ankietowych przeprowadzonych w dzielnicach tzw. Berlina Zachodniego i Wschodniego, działania o charakterze rewitalizacji i gentryfikacji są oceniane raczej pozytywnie, ale nie jest to ocena bardzo wysoka czy nacechowana dużą dawką optymizmu. Ponadto mieszkańcy Berlina efekty rewitalizacji i gentryfikacji odbierają w formie hybrydy. Berlińczycy generalnie zwracają uwagę na istotne społeczne przekształcenia, które dotyczą omawianego obszaru, i oceniają projekty o charakterze społecznym raczej dobrze. Jest to z pewnością związane z długą tradycją rewitalizacyjną Berlina oraz mocnym społecznym wymiarem procesu, który w swej istocie nakierowany jest na zaspokajanie potrzeb społeczności lokalnych. Z badań można wysnuć wniosek, że berlińczycy oswoili się także z pewnymi efektami procesu gentryfikacji. Z zebranego materiału wynika, że wskazują na potrzebę realizacji projektów tzw. twardych, głównie związanych z poprawą sytuacji zawodowo-materialnej, oraz podkreślają istotę projektów wpływających na szeroko rozumianą poprawę jakości życia poprzez rozwój oferty kulturalnej miasta (być może w oparciu o pewne przejawy gentryfikacji) i poprawę estetyki przestrzeni miejskiej.

Zauważalne są także pewne różnice w percepcji efektów procesu rewitalizacji w tzw. Berlinie Zachodnim i Wschodnim. W Berlinie Zachodnim ocena efektów procesów rewitalizacji i gentryfikacji jest trochę niższa. Można wysnuć wniosek, że jest to związane z dłuższą tradycją działań rewitalizacyjnych i gentryfikacyjnych niż w Berlinie Wschodnim. Dłuższa perspektywa czasowa pozwala na większe oswojenie się i akceptację zmian wywołanych tymi procesami lub ich zhybrydyzowaną formą. (Kübler-Ross, 2002).

W przeciwieństwie do mieszkańców dawnego Berlina Wschodniego, którzy uważają, że w efekcie zmian spowodowanych rewitalizacją i gentryfikacją poprawie uległa ich aktywność społeczna oraz uczestnictwo w kulturze, berlińczycy z zachodu miasta odnotowują wzrost na polu komfortu (wygody) życia. Istotne jest, że mieszkańcy widzą potrzeby zmian w oparciu o działania rewitalizacyjne, także gentryfikacyjne, co pozwala wysnuć wniosek, że działania tego typu są postrzegane i oceniane raczej jako dobry sposób na dokonywanie zmian o charakterze społeczno-przestrzennym. Ważne jest, że berlińczycy zgodni są, iż projekty realizowane w przyszłości powinny być oparte na rozwoju oferty kulturalnej, poprawie aktywności zawodowej mieszkańców oraz zwiększeniu skali i jakości zasobów mieszkaniowych.

Z badań przeprowadzonych metodą pogłębionych wywiadów indywidualnych wynika, że z procesem gentryfikacji wiąże się także wzrost cen nieruchomości, częściowa utrata unikatowości miejsca i jego homogenizacja, napływ imigrantów (głównie we wczesnych fazach procesu), wzmożony ruch turystyczny (*tourism gentrification*), budowa apartamentowców (*new-built gentrification*) i remonty kamienic, co nieuchronnie łączy się z napływem zamożnych osób. Tego typu zmiany mogą prowadzić do konfliktów społecznych. Faktem jest, że decyzje miejskie (m.in. budowa Tempelhofer Park, inwestycje związane z rewitalizacją terenów wokół dawnego muru berlińskiego) przyspieszyły zmiany o charakterze gentryfikacyjnym. Wśród pozytywnych opinii dotyczących zmian na uwagę zasługują te o bogatej ofercie usługowej analizowanych dzielnic oraz podkreślające estetyzację przestrzeni.

Ponadto z odpowiedzi berlińczyków wynika, że znają oni zagadnienie gentryfikacji i niejako uznają zmiany, które towarzyszą procesowi, jako naturalnie wpisane w DNA miasta.

Drugi etap badań dotyczył przemian rewitalizacyjno-gentryfikacyjnych w Toruniu. Biorąc pod uwagę pozycję Torunia w regionie, jako współstolicy województwa, należy uznać, że miasto aktywnie realizuje politykę rewitalizacyjną zarówno w kontekście wysokości przyznanej alokacji, jak i liczby projektów.

Z badań nad oceną procesu rewitalizacji i gentryfikacji w Toruniu przez mieszkańców miasta wynika, że głównym źródłem informacji o działaniach w tym zakresie jest telewizja i prasa. Należy jednak zwrócić uwagę na rosnącą rolę Internetu, jako medium kształtującego opinie mieszkańców (szczególnie młodszych) na temat omawianych procesów. Znamienny jest fakt, że blisko 80% respondentów zadeklarowało wysokie i średnie zainteresowanie przekształceniami miasta w kontekście rewitalizacji i gentryfikacji. Są to głównie osoby w średnim wieku. Być może należałoby, poprzez internetową akcję promocyjną, trafić do młodszego targetu, który także jest odbiorcą procesów, a w przyszłości na pewno będzie ich pełnoprawnym beneficjentem. Należy zatem wzmocnić partycypacyjne, promocyjne i informacyjne działania miasta w analizowanym zakresie. Ponadto respondenci w większości zgadzają się ze stwierdzeniem, że rewitalizacja jest sekwencją planowanych działań mających na celu ożywienie gospodarcze, rozwiązanie problemów społecznych, zmianę struktury przestrzennej i funkcjonalnej zdegradowanych obszarów miasta, i w większości pozytywnie oceniają efekty procesu w przestrzeni miasta. Z badań wynika, że respondenci nie biorą aktywnego udziału w procesie, ale efekty przemian oceniają pozytywnie.

Odpowiedzi respondentów dotyczące elementów zagospodarowania przestrzennego, które uległy największej poprawie, odnoszą się do renowacji oraz termomodernizacji budynków, dróg, poprawy jakościowej i ilościowej terenów zieleni. Projekty społeczne oraz projekty kompleksowe (łącznie sferę przestrzenną i społeczną) wymienione są na końcu listy wskazań, ponieważ istotnie miasto realizuje ich najmniej. Nasuwa się zatem wniosek, że rewitalizacja w Toruniu ma raczej wymiar przestrzenny, ogranicza się w zasadzie do działań naprawczych o charakterze redekacji, „miejskiego dizajnu”. Wstępnie można nazwać ten typ rewitalizacji rewitalizacją dysfunkcyjną (niepełną), która nie zapewnia pełnego rozwoju społeczno-gospodarczego miasta. Potwierdzeniem tej tezy są kolejne odpowiedzi respondentów, którzy budynki, przestrzenie publiczne, tereny zieleni i infrastrukturę (czyli głównie tzw. elementy twarde) oceniają jako najlepiej zrewitalizowane w mieście. Symptomatyczny jest jednak fakt, że badani docenili niematerialną rolę przemian zachodzących w ich miejscu zamieszkania, przypisując rewitalizacji i gentryfikacji duże znaczenie przy kreowaniu wizerunku obszaru poddanego przekształceniom, jak i całego miasta. Badani jako lidera przemian wyznaczyli konsorcjum składające się ze: społeczności lokalnych, władz miejskich, które powinny koordynować procesy wraz z zespołem profesjonalistów. Wśród zagrożeń czy negatywnych następstw analizowanych działań młoda i wykształcona grupa respondentów wskazała wzrost cen nieruchomości i usług oraz zmianę składu społecznego prowadzącą do wykluczenia społecznego (czy *de facto* gentryfikację).

Badanie ankietowe uzupełniono wywiadami pogłębionymi przeprowadzonymi na osiedlu Winnica i Bydgoskie Przedmieście. Podsumowując badanie przeprowadzone na osiedlu Winnica w Toruniu, należy stwierdzić, że na analizowanym obszarze zachodzi specjalna forma gentryfikacji, zwana *new-bulit gentrification*, wpisująca się w inkluzywne podejście do procesu. Autor zwraca

uwagę, że istnieje duże ryzyko presji inwestycyjnej na analizowanym terenie ze względu na jego prestiżowe położenie w centrum miasta oraz bliskość Wisły. Ponadto zmiany, które zachodzą na analizowanym obszarze, indukowane są działaniami miejskimi polegającymi na poprawie infrastruktury drogowej, odnowie kamienic, działaniach prospołecznych i rewitalizacji zabudowy postindustrialnej. Wśród mieszkańców osiedla Winnica obserwujemy rysujący się podział na bogatych (mieszkańcy „apartamentowców”) i biednych („tubylcy”). Nie żyją oni jednak w konflikcie, jedynie dostrzegają różnice w stylu życia, który prowadzą. Istotną, ale dość powszechną kwestią jest napływ kapitału na tereny charakteryzujące się prestiżową lokalizacją i przeobrażenie go w miejsce dla *newcomerów*. Tak też jest na osiedlu Winnica. Wraz z napływem inwestorów następuje estetyzacja przestrzeni, ale pojawiają się też problemy związane np. z brakiem miejsc parkingowych, brakiem przestrzeni publicznych, które antagonizują społeczność lokalną.

Przechodząc do analizy dotyczącej postrzegania i oceny zmian o charakterze rewitalizacji i gentryfikacji na Bydgoskim Przedmieściu, należy zaznaczyć, że respondenci zauważyli duże zmiany przestrzenne w tkance architektonicznej osiedla. Podkreślili pozytywne zmiany o charakterze estetyzacji. Zwrócili także uwagę na podniesienie poziomu bezpieczeństwa na osiedlu oraz pozytywną przemianę Parku Miejskiego w kontekście prowadzonej przez miasto rewitalizacji. Badani zauważyli także, że zmiany te zaszły niejako samoczynnie, tzn. bez dialogu z nimi. W wypowiedziach rysują się także opinie o cenach nieruchomości – obok okazji na rynku nieruchomości figurują luksusowe mieszkania, kupowane głównie przez klasę wyższą. Poza tym w wielu wypowiedziach uwypuklany jest fakt, że na osiedlu spotyka się dużo studentów, którzy aktywnie spędzają czas. Wśród respondentów pojawiły się opinie o zmianach w zakresie oferowanych usług. Istotnie na Bydgoskim Przedmieściu w ostatnich latach pojawiało się kilka nowych lokali gastronomicznych, podążających swą ofertą za zmieniającym się składem społecznym osiedla. Ponadto Bydgoskie postrzegane jest w kategoriach subiektywnej oceny jako prestiżowe. Wśród wypowiedzi pojawiają się jednak opinie, szczególnie osób, które mieszkają na osiedlu od dłuższego czasu i posiadają niższy status materialny, że zmiany, które zaszły, trochę ich zaskoczyły. Wymieniają tutaj przede wszystkim podwyżki czynszów. Istotne jest, że w wypowiedziach badanych odczytujemy rysujący się podział na bogatych i biednych. Wykluczanie osób uboższych oraz występowanie zjawisk patologicznych jest charakterystyczne dla początkowych stadiów procesu gentryfikacji.

Na podstawie zgromadzonego materiału trudno jest konstruować wnioski o charakterze prawd generalnych, można jednak wskazać na pewne symptomy procesu gentryfikacji i wyznaczyć pierwsze trajektorie przyszłych zmian, które mogą z różnym nasileniem wystąpić na Bydgoskim Przedmieściu. Należy uznać z dużym prawdopodobieństwem, że gentryfikacja została tutaj zainicjowana m.in. przez rewitalizację realizowaną na podstawie LPR-u, czyli prowadzoną przez miasto. Można wysnuć wniosek, że na Bydgoskim Przedmieściu dokonuje się także gentryfikacja w oparciu o studentyfikację, wpisującą się w inkluzywne podejście do procesu. Jest to jej pionierska faza, obserwowana także w innych miastach w Polsce (np. w Poznaniu, w Łodzi). Zmiany przestrzenne, które zaszły w wyniku prowadzonej polityki rewitalizacyjnej, zdecydowanie poprawiły wizerunek miejsca. Podjęcie przez miasto działań rewitalizacyjnych stanowiło zachętę dla deweloperów. Wydaje się zatem, że „miejska” rewitalizacja prowadzona na Bydgoskim Przedmieściu uruchomiła i przyspieszyła gentryfikację. Biorąc pod uwagę potencjał gentryfikacyjny analizowanego osiedla, który ujawnia się przede wszystkim w lokalizacji, unikatowej

architekturze, *milieu* miejsca, zróżnicowanej ofercie nieruchomości, bliskości terenów zieleni, można z pewną ostrożnością stwierdzić, że proces gentryfikacji będzie zachodzić na Bydgoskim Przedmieściu z coraz większą intensywnością, a podstawowymi demiurgami tego zjawiska będą studenci i deweloperzy.

V. Współzależność procesów – wybrane zagadnienia

Na podstawie dokonanych badań i analiz można stwierdzić, że procesy posiadają wiele punktów stycznych a efekty ich działania często są podobne. Z przeprowadzonych badań terenowych oraz literaturowych wynika, że szczególnie w warunkach polskich, dekompozycji lub częściowej dekompozycji ulega zaproponowana przez Jadach-Sepiolo (2009a) rozłączna koncepcja ujmowania procesu rewitalizacji i gentryfikacji przeprowadzona w odniesieniu do wymiaru przestrzennego, demograficznego, społecznego, ekonomicznego oraz zmian na rynku nieruchomości.

W założeniu gentryfikacja dotyczy układów miast o strukturze monocentrycznej, rewitalizacja – policentrycznej. W praktyce jednak układ miasta: monocentryczny lub policentryczny nie ma większego znaczenia, ponieważ zarówno rewitalizacja, jak i gentryfikacja dotyczą w większości terenów centralnych, położonych w *core zone* miast lub w jego bezpośrednim sąsiedztwie. W efekcie, w warunkach polskich, dla procesów rewitalizacji i gentryfikacji dominujący jest właśnie model monocentryczny. W literaturze przedmiotu obecność tzw. *squatersów*, którzy zajmują opuszczone kamienice, wyznaczając pionierską fazę procesu, co miało miejsce m.in. w dzielnicy Kreuzberg lub w teatrze Tacheles (dzielnica Mitte), jest wyznacznikiem gentryfikacji. Tak radykalna, *squaterska* faza procesu nie dotyczy warunków polskich, a jej brak zbliża zjawisko gentryfikacji do rewitalizacji.

W wymiarze demograficznym immanentne jest, że większość projektów rewitalizacyjnych w Polsce skutkowałą indukowaniem lub nawet katalizowaniem gentryfikacji. W swej istocie rewitalizacja nie powinna zmieniać struktury demograficznej dzielnicy (szczególnie jeśli chodzi o tzw. warstwy niższe), praktycznie jednak, bez ograniczeń legislacyjnych, niemożliwe jest uniknięcie zjawiska *displacement*, które jest istotą gentryfikacji.

Jadach-Sepiolo (2009a, b) podaje, że przesłanki społeczne (m.in. poziom bezrobocia długotrwałego, patologie społeczne, korzystanie ze wsparcia opieki społecznej) są głównymi powodami do podjęcia procesu rewitalizacji. Są też swoistą zachętą dla pionierów procesu, którzy w badaniach podkreślali, iż ważna dla nich jest tzw. autentyczność miejsca wyrażona „pierwotnym” składem społecznym dzielnicy. W efekcie jednak pierwotna społeczność ulega usunięciu z dzielnicy poprzez nieumiejętnie przeprowadzoną rewitalizację, co otwiera możliwość rozwoju kolejnych faz gentryfikacji.

Kwestie ekonomiczne są istotną składową obu procesów. Rewitalizacja wiąże się uruchomieniem kapitału poprzez odpowiednio pokierowaną politykę rewitalizacyjną (w dużej mierze fundusze unijne), również gentryfikacja wymaga kapitału, ale o innym charakterze (prywatny kapitał inwestycyjny). W efekcie zmiany, które zachodzą pod wpływem szeroko rozumianego kapitału, są podobne i wyrażają się m.in. w estetyzacji lub redekacji przestrzeni.

Zmiany wartości nieruchomości, choć trudne do uchwycenia, są istotnym indykatorem procesu gentryfikacji. Ich wzrost wskazuje na rozpoczęcie gentryfikacji, ale po zapoczątkowaniu rewitalizacji również może wystąpić zainteresowanie rewitalizowanym fragmentem miejskiej przestrzeni, co implikuje wzrost płynności na rynku nieruchomości i w efekcie wzrost cen. Zatem zmiany na rynku nieruchomości i

towarzysząca im płynność mogą być wyznacznikiem obu procesów.

Autor uznaje, że w świetle przeprowadzonych badań, zaproponowany przez Atkinsona (2004) zestaw korzystnych i niekorzystnych efektów rewitalizacji i gentryfikacji jest częściowo nieaktualny, dyskusyjny i uległ pewnemu zatarciu, w tym także w warunkach polskich. Trudno jest przypisać tylko rewitalizacji lub tylko gentryfikacji stabilizujący wpływ na dzielnice, ulegające degradacji, czy umożliwienie ich fizycznej odnowy. Podobnie, szczególnie w polskich warunkach, oba procesy powodują wzrost wartości nieruchomości, ożywienie gospodarcze i kulturalne. Są to również efekty obserwowane podczas autorskich badań przeprowadzonych w Berlinie i w Toruniu. Wśród negatywnych cech gentryfikacji, zaproponowanych przez Atkinsona (2004), wymienione konflikty społeczne we wspólnotach lokalnych bywają nawet dotkliwsze podczas przeprowadzania odgórnie zaplanowanej rewitalizacji aniżeli w czasie realizacji poszczególnych faz gentryfikacji. Rewitalizacja prowadzi do spekulacyjnego wzrostu cen na obszarze objętym procesem, który często niepostrzeżenie i płynnie przechodzi w gentryfikację. Dyskusyjna jest także rola obu procesów w szeroko rozumianej walce z problemami społecznymi. Autor uważa, że następuje raczej wypychanie (*push effect*) lub wyrugowanie (*social displacement*) grup społecznych borykających się z wykluczeniem. Tego typu sytuacja obserwowana jest zarówno w Berlinie, jak i w Toruniu. Ponadto w literaturze przedmiotu podejmowana jest kwestia lobbowania i ukierunkowywania funduszy na odnowę w określony sposób. Zdaniem autora w przypadku jednego, jak i drugiego procesu lobbowanie jest dość powszechne. W odniesieniu do rewitalizacji, opierającej się na dokumentach miejskich, może istnieć ryzyko upolitycznienia. Gentryfikacja to w zasadzie lobby inwestycyjne. W efekcie działań niepoprzedzonych polityką ochrony lub ustanowieniem specjalnych stref następuje wyeliminowanie z dzielnicy poddanej procesom przedstawicieli określonych zawodów, grup społecznych, co powoduje deprecjację warstwy kulturowej miejsca lub rozpoczęcie procesu komercjalizacji, homogenizacji wpisującej się w trendy dotyczące globalizacji przestrzeni i jej ujednolicenia, także w warstwie społecznej. Homogenizacja społeczności prowadzi niestety do gettoizacji rasowej, ekonomicznej, mentalnej, intelektualnej i obyczajowej (Hackworth, Smith, 2001; Jałowiecki, Łukowski, 2007).

W literaturze opinie dotyczące związku rewitalizacji i gentryfikacji są podzielone, podobnie jak zdania na temat ich roli w przestrzeni oraz determinant warunkujących ich działanie. W swoich rozważaniach Hasse i in. (2008) dowodzą, że omawiane procesy są jakościowo różne i nie należy ich łączyć. Istnieje, jednak spora grupa badaczy uznająca, że gentryfikacja jest bardzo bliska rewitalizacji a czynniki wyjaśniające oba procesy są takie same lub zbliżone (Tobiasz-Lis, 2012; Parysek, 2016). Pozwala to na zaliczenie „uszlachetniania” jako części rewitalizacji. Badock (1995) podsumowuje, że rozdzielenie procesów w warstwie teoretycznej i praktycznej jest bardzo trudne. Sýkora (1998, 2009) uznaje rewitalizację jako proces zmieniający tylko strukturę morfologiczną miasta, a gentryfikacja ingeruje w warstwę społeczną. Istnieje również opinia, szczególnie wśród badaczy amerykańskich, że gentryfikacja jest pierwszym sygnałem rewitalizacji (Ley, 2003). W miastach amerykańskich, częściowo także w miastach zachodnioeuropejskich, często obserwujemy oba procesy zachodzące równolegle w przestrzeni miejskiej (np. Nowy Jork, Londyn).

Polscy badacze (Lisowski, 1999; Drozda, 2017) zwracają uwagę, że „uszlachetnianie” może być częścią rewitalizacji, jego metaforą opisującą pozytywne skutki procesu, pochodną. Takie postrzeganie procesu odnotowujemy w polskiej literaturze – żywiłowa gentryfikacja jest wypadkową celowej, skoordynowanej i zaplanowanej rewitalizacji. Jaskólski i Smolarski (2016) przedstawiają dowody na

sprężenie obu zjawisk – poprzez poprawę jakości przestrzeni miejskiej w wyniku pomyślnie przeprowadzonej rewitalizacji (głównie w aspekcie przestrzennym) następuje zapoczątkowanie procesu gentryfikacji (jego łagodna forma, czyli tzw. *soft gentrification* lub *split gentrification*).

Jadach-Sepiolo (2009a, b) podaje, że wskutek prowadzenia przez władze samorządowe polityki rewitalizacyjnej mogą zostać uruchomione (zaindukowane) niezamierzone procesy „uszlachetniające”. Jest to sytuacja dość powszechna i widoczna m.in. w Toruniu, co wynika także z przeprowadzonych przez autora badań. Tobiasz-Lis (2012) uznaje „uszlachetnianie” jako składnik rewitalizacji, a zachodzącą wymianę społeczną jako jeden z koniecznych wymiarów procesu. Dlatego też Parysek (2016) kategorycznie stwierdza, że gentryfikacja jest efektem każdej rewitalizacji, przede wszystkim w Polsce i innych krajach postsocjalistycznych. Wielu z badaczy nie podziela jednak aż tak radykalnego poglądu na temat relacji łączącej oba procesy. Gorczyca i in. (2009) podają, że dopuszczalne są sytuacje, gdy rewitalizacja jest równoważna gentryfikacji.

Benevolo (1995) przekonuje natomiast o dualizmie urbanistyki, który polega na spotkaniu się dwóch dążeń lub sił zmierzających do tego samego punktu. Planiści i politycy miejscy projektują miasto w celu osiągnięcia racjonalności oraz konsensusu pomiędzy interesami prywatnymi i publicznymi (rewitalizacja), a artyści, chcąc osiągnąć ten sam cel, angażują swoją inwencję twórczą (gentryfikacja). Lorens (2005) uważa, że takie działania wpisane są w DNA miasta, ponieważ w efekcie sprężenia różnych sił, często sprzecznych, otrzymujemy zatowiszowaną strukturę miejską (w tym społeczną), określaną jako „archipelag enklaw”. Następuje koegzystencja różnych przestrzeni miejskich przeznaczonych dla różnych klientów. Gentryfikacja będąca następstwem rewitalizacji przybiera łagodniejsze formy niż w przypadku klasycznego procesu inicjowanego przez siły rynkowe. Dzięki wyraźnej poprawie społecznej struktury politycy zachodnich miast skłonni są włączyć kwestie gentryfikacyjne do strategii rewitalizacyjnych, tym samym konstytuując swoisty związek przyczynowo-skutkowy zachodzący pomiędzy analizowanymi procesami.

W Polsce klasycznym przykładem współwystępowania procesu rewitalizacji i gentryfikacji są zmiany, które zaszły na warszawskiej Pradze Północ. Przykład łódzki jest egzemplifikacją gentryfikacji przejawiającej się głównie jako *new-built gentrification* (Szafrńska, 2012). Poznań może służyć za ilustrację sytuacji, w której co najmniej kilka dzielnic podlega procesowi gentryfikacji w sprężeniu z rewitalizacją. Na terenie Jeżyc możemy mówić zatem o wymiarze gentryfikacji zwanym studentyfikacją (*studentification*). Jest to zjawisko wielowymiarowe, które w przestrzeni miast może wiązać się z wypychaniem innych grup społecznych przez studentów właśnie (Rewers, 2015). Drugą gentryfikującą się przestrzenią w Poznaniu jest Śródmieście. Rewitalizacja prowadzona przy użyciu narzędzi polityki miejskiej miała tutaj centralistyczną naturę, zabrakło profesjonalizacji obsługi procesu rewitalizacji i jego sprofilowania do konkretnego miejsca. Zatem nieudana czy nieudolna rewitalizacja przyspieszyła proces gentryfikacji, wymazała lokalną tożsamość, wygasła potencjał lokalnej społeczności i jej konsensualne nastawienie. Ciesiółka (2010) twierdzi, że w Poznaniu na obszarach rewitalizowanych zachodzi łagodna forma gentryfikacji, zaindukowana polityką miejską.

Kolejnym przykładem przedstawiającym zagadnienia gentryfikacji jako efektu rewitalizacji jest krakowski Kazimierz. Rewitalizacja prowadzona przez władze miejskie, formalnie od 2008 r., przyczyniła się od wykreowania pozytywnego wizerunku dzielnicy i zainicjowania procesu uszlachetnienia (Murzyn, 2006). Kazimierz stał się elementem *brandingu* miasta, co spowodowało swoistą modę na

analizowane miejsce zarówno wśród mieszkańców, jak i turystów (gentryfikacja przez turystykę, czyli tzw. *tourism gentrification*). Sytuacja ta wygenerowała konflikty społeczne między mieszkańcami dzielnicy a turystami.

Gądecki (2013) zaznacza, że także Nowa Huta w Krakowie staje się interesującym i pożądanym miejscem do zamieszkania, również dla gentryfikatorów (póki co pionierów). Jest to także teren objęty Lokalnym Programem Rewitalizacji, uchwalonym w 2008 r. Autor zaznacza, że w przestrzeni dzielnicy widoczny jest materialny wymiar lub materialne atrybuty procesów (rewitalizacji i gentryfikacji), będące wypadkową przemian gospodarczych, klasowych, kulturowych, społecznych.

Na wrocławskim Nadodrze, jak podają Jaskólski i Smolarski (2016), zaplanowana rewitalizacja uruchomiła proces gentryfikacji, ale możliwy jest ich kontrolowany przebieg. Przykład wrocławski ukazuje konsolidacyjne podejście władz miasta i lokalnych artystów w utrzymaniu artystyczno-rzemieślniczego charakteru miejsca. Pojawiają się jednak pierwsze symptomy nadciągających zmian, polegające na zainteresowaniu turystów analizowanym miejscem (Kwaśny, 2012).

W kontekście przeanalizowanych egzemplów ukazujących powiązania czy nawet pewną relacyjność procesu rewitalizacji i gentryfikacji w przestrzeni miast nasuwa się konkluzja, że sam fakt umieszczenia określonego obszaru miasta w miejskiej polityce rewitalizacyjnej zaczyna już swoistą gentryfikację mentalną obszaru, polegającą na zmianie myślenia o dzielnicy, która w przyszłości ma zyskać nowe, pozytywne oblicze. Jest to bezpośrednie odniesienie do jednej z barier procesu rewitalizacji, czyli bariery mentalnej, światopoglądowej, związanej z koniecznością zmiany w świadomości społecznej (zbiorowej pamięci), polegającej na zwróceniu uwagi na możliwość wykorzystania zabudowy noszącej znamiona substandardowej czy zdekapitalizowanej. Pojawiająca się informacja, że teren, który jest zdegradowany, wymaga wsparcia m.in. z powodu unikatowej architektury lub dobrej lokalizacji, i że takowe będzie mu udzielone, rozpoczyna *de facto* proces jego mentalnego uszlachetnienia, co wyraża się w zmianie sposobu myślenia o nim. Tym samym poprzedza to przekształcenia społeczne i przestrzenne. Jest to niejako etap przedprzestrzennych i przedspołecznych zmian – prefaza procesu. Zmienia się postrzeganie terenu w świadomości ludzi, ponieważ podjęty wysiłek finansowy i administracyjny związany z rewitalizacją musi być po prostu opłacalny, co związane jest z myśleniem o mieście w kategoriach *homo oeconomicus*.

Dla Polski integracja ze strukturami unijnymi w 2004 r. oraz realizacja polityki spójności była dużą szansą na kompleksową rewitalizację przestrzeni miejskiej. Jest to też okoliczność, która mocno zdefiniowała charakter rewitalizacji w Polsce. Pierwsze działania podjęte w tym zakresie obejmowały przygotowanie gruntu pod aktywność rewitalizacyjną w polskich miastach i związane były przede wszystkim z wypracowaniem Lokalnych Programów Rewitalizacji (LPR) (Rogatka i in., 2015). Ponadto LPR umożliwił samorządowi miejskiemu, który w pierwszej kolejności jest zobligowany do wprowadzania działań rewitalizacyjnych, jak i innym podmiotom ubieganie się o środki unijne na inwestycje rewitalizacyjne. Już samo określenie „inwestycje rewitalizacyjne” oddaje stan aktualnej polskiej rzeczywistości rewitalizacyjnej, która ma charakter „twardy” i infrastrukturalny. Jest on najbardziej spektakularny i dlatego preferowany, ponieważ efekty „przestrzennej rewitalizacji” widoczne są najszybciej.

Rewitalizacja w Polsce w większości nie została zrealizowana w wymiarze społecznym, gospodarczym, kulturowym czy środowiskowym. Kwestie te zostały w dużej części pominięte, co pozwala na określenie rewitalizacji przeprowadzonej w Polsce jako dysfunkcyjnej (niepełnej), prowadzonej jako część polityki miejskiej.

Należy zwrócić uwagę na pozytywne przejawy gentryfikacji, związane z walorami środowiska miejskiego (np. walory architektoniczne, przyrodnicze, dostęp do ośrodków kultury i sztuki lub rozrywki), aby uzupełnić przestrzenną rewitalizację, wspomaganą instytucjonalnie, która ma miejsce w Polsce (Jadach-Sepiolo, 2009a, b; Mierzejewska 2009). Gentryfikacja, szczególnie kulturowa, ma zatem znamiona „żyjącego” miasta. Jest swoistym „wypełniaczem” przestrzennej rewitalizacji (Bailey, Robertson, 1997; Atkinson, Bridge, 2005). Wymaga zatem pionierów, gentryfikatorów, którzy nadadzą nowy wymiar terenom postrewitalizacyjnym, pozwalając na uczłowieczenie „martwej przestrzeni”. Pionierzy, czyli pozytywni gentryfikatorzy, to ludzie, którzy wykazują chęci i potrafią przekształcić niesprzyjające środowisko miejskie w miejsce przyjazne mieszkańcom, a także przedsiębiorcom, głównie lokalnym. Zaliczamy do tego grona artystów, studentów, rzemieślników, pracowników wolnych zawodów. Stawiają oni na swobodę, sztukę (w tym street art), działanie i bycie w przestrzeni miasta, poprawiając strukturę społeczną, nadając wybranym fragmentom miasta nowe znaczenie, ożywiając je kulturalnie i społecznie (Clark, 2005; Holm, Kuhn, 2011). Reasumując, w polskiej przestrzeni istotna jest synergia działań rewitalizacyjnych z gentryfikacją, przede wszystkim symboliczną i kulturową, oznaczającą wytworzenie lub podtrzymanie *milieu* danej dzielnicy w celu odnowy zdegradowanych części miast (Coolen, Meesters, 2012; Curran i Hamilton, 2012).

VI. Wnioski z badań oraz podsumowanie

Reasumując, należy podkreślić, że procesy rewitalizacji i gentryfikacji mają silny społeczny charakter, a w ich współzależności istotna jest perspektywa humanistyczna, która w centrum lokuje człowieka – jego oczekiwania i potrzeby.

W monografii zrealizowany został zatem cel poznawczy, którym była analiza wzajemnego oddziaływania rewitalizacji i gentryfikacji w wymiarze społecznym oraz próba identyfikacji i wyjaśnienia związków zachodzących pomiędzy tymi procesami. W efekcie badań zaprezentowano autorską **koncepcję rewigentracji** w dwóch ujęciach: restrykcyjnym (*sensu stricto*) lub inkluzywnym (*sensu largo*), realizując jednocześnie warstwę konceptualną monografii. W pracy po raz pierwszy wyznaczono **potencjał gentryfikacyjny** decydujący o możliwości uruchomienia gentryfikacji na terenie charakteryzującym się określonymi cechami. Autor wyznaczył także **dwa typy relacyjne** procesów zależne od tego, które zjawisko występuje jako pierwsze – gentryfikacja lub rewitalizacja (typ relacyjny mieszany, typ relacyjny rege). Autor określił również prefazę procesu gentryfikacji – tzw. **gentryfikację mentalną**, która zaczyna się już w świadomości ludzi, a do badania procesu zaproponował wykorzystanie **gentrymapy**, stanowiącej kartograficzną prezentację potencjalnych obszarów, na których może rozwinąć się gentryfikacja. Wymienione elementy decydują o nowatorstwie pracy.

Rewigentracja sensu stricto jest interferencyjną postacią efektów rewitalizacji i gentryfikacji występującą w przestrzeni miejskiej. Efekty obserwowane w przestrzeni są zatem wypadkową wspólnego działania obu procesów. W tym ujęciu rewigentrację należy traktować jako stan. Według autora wątpliwe z naukowego oraz z praktycznego punktu widzenia wydaje się rozłączne traktowanie rewitalizacji i gentryfikacji lub pomijanie któregoś z procesów podczas badań czy prowadzenia szeroko rozumianej odnowy miejskiej.

Istotą procesu sensu largo jest połączenie rewitalizacji dysfunkcyjnej (niepełnej) z procesem gentryfikacji dotyczącym tylko jej pierwszej fazy – pionierskiej, która ma charakter symboliczny (kulturotwórczy czy nawet

miastotwórczy), określonej jako tzw. pozytywna gentryfikacja. Połączenie przemian przestrzennych (rewitalizacyjnych) z kulturowymi (gentryfikacyjnymi) umożliwia odnowę dzielnicy wraz z zachowaniem jej unikalnego charakteru. Rewigentrację *sensu largo* traktować należy jako proces. Aplikacyjność koncepcji sprowadza się zatem do zatrzymania gentryfikacji na określonym poziomie, wykorzystania jej potencjału przy jednoczesnym rozwoju procesów rewitalizacyjnych w celu pełnej odnowy zdegradowanych fragmentów miast. Zatem koncepcja rewigentracji może służyć władzom samorządowym, urbanistom i innym grupom zawodowym w planowaniu polityki gospodarczej, społecznej i przestrzennej, w zarządzaniu rozwojem infrastrukturalnym oraz w tworzeniu szeroko rozumianego ładu przestrzennego. Stanowi jednocześnie przydatne narzędzie w planowaniu i zarządzaniu procesami przekształceń struktury przestrzennej i społecznej miast, gwarantując racjonalne wykorzystanie zasobów i zachowanie tożsamości miejsca. Tym samym polityka miejska powinna uwzględniać koherentną istotę, związek procesów lub nawet ich hybrydową postać.

Zgodnie z pierwszym założeniem dotyczącym występowania związku, rozumianego jako zależność czy nawet relacja, pomiędzy rewitalizacją i gentryfikacją udowodniono, że procesy te istotnie są ze sobą powiązane i współwystępują w przestrzeni miejskiej. Ich efekty nakładają się na siebie w przestrzeni, a finalnie odbiorcy, czyli społeczeństwo, otrzymują hybrydę rewitalizacji i gentryfikacji w nowej, interferencyjnej formie, określonej przez autora rewigentracją. Współzależność procesów opiera się m.in. na dekompozycji lub częściowej dekompozycji rozłącznej koncepcji ujmowania rewitalizacji i gentryfikacji, przeprowadzonej w odniesieniu do wymiaru przestrzennego, demograficznego, społecznego, ekonomicznego oraz zmian na rynku nieruchomości. W trakcie badań udowodniono, że tradycyjne ujmowanie procesów jako antagonistycznych częściowo traci na ważności, ponieważ w przestrzeni miejskiej funkcjonuje zhybrydizowana forma omawianych procesów i jako taka odbierana jest przez społeczeństwo, a poszczególne jej składowe trudno przyporządkować tylko do rewitalizacji lub tylko do gentryfikacji. Zarówno rewitalizacja, jak i gentryfikacja dotyczą w większości terenów centralnych lub położonych w bezpośrednim sąsiedztwie centrum. W wymiarze demograficznym immanentne jest, że większość projektów rewitalizacyjnych w Polsce skutkowała indukowaniem lub nawet katalizowaniem gentryfikacji. Ponadto co do zasady rewitalizacja nie powinna zmieniać struktury demograficznej dzielnicy, jednak bez ograniczeń legislacyjnych praktycznie niemożliwe jest uniknięcie zjawiska *displacement*, które jest istotą gentryfikacji. Uznaje się także, że przesłanki społeczne są główną stymulantą podjęcia procesu rewitalizacji. Są też swoistą zachętą dla pionierów procesu, którzy w badaniach podkreślali, iż ważna dla nich jest tzw. autentyczność miejsca. Często jednak pierwotna społeczność lokalna została usunięta z dzielnicy w konsekwencji nieumiejętnie przeprowadzonej rewitalizacji, a taka sytuacja otwiera możliwość intensywnego rozwoju gentryfikacji. Zarówno rewitalizacja, jak i gentryfikacja wymagają aktywowania środków pieniężnych – pierwsza wiąże się z uruchomieniem funduszy za sprawą odpowiednio pokierowanej polityki rewitalizacyjnej, druga zaś z prywatnym kapitałem inwestycyjnym. W efekcie zmiany, które zachodzą pod wpływem uruchomionego kapitału, są podobne i wyrażają się m.in. w estetyzacji przestrzeni. Zmiany wartości nieruchomości są istotnym wskaźnikiem procesu gentryfikacji, ale też rewitalizacji. Ich wzrost wskazuje na rozpoczęcie procesu gentryfikacji, ale – co istotne – po rozpoczęciu rewitalizacji danego kwartału zabudowy również może wystąpić zainteresowanie rewitalizowanym fragmentem miejskiej przestrzeni, a to implikuje wzrost płynności na rynku

nieruchomości i w efekcie wzrost cen. Zatem zmiany na rynku nieruchomości mogą być wyznacznikiem obu procesów, podobnie zresztą jak szereg przemian o charakterze obyczajowym, kulturowym czy emotywnym, które są bardzo trudne do skwantyfikowania, wymagająca jest zwłaszcza procedura określenia ich podłoża. Dodatkowo w świetle przeprowadzonych badań wykazano, że kwestię pozytywnych i negatywnych aspektów procesu rewitalizacji i gentryfikacji należy uznać za dyskusyjną. Trudno jest przypisać tylko rewitalizacji lub tylko gentryfikacji stabilizujący wpływ na dzielnice czy ich fizyczną odnowę. Podobnie szczególnie w polskich warunkach, oba procesy powodują wzrost wartości nieruchomości, ożywienie gospodarcze i kulturalne. Warto także zaznaczyć, że wbrew pozorom konflikty społeczne we wspólnotach lokalnych bywają dotkliwsze jako pokłosie odgórnie zaplanowanego procesu rewitalizacji aniżeli poszczególnych faz gentryfikacji. Rewitalizacja może także prowadzić do spekulacyjnego wzrostu cen na obszarze, gdzie zachodzi ten proces, który często niepostrzeżenie może przekształcić się w gentryfikację. Dyskusyjna jest także rola obu procesów w walce z problemami społecznymi – można mówić raczej o wyrugowaniu grup społecznych borykających z szeroko rozumianymi problemami. Ponadto w przypadku zarówno jednego, jak i drugiego procesu lobbowanie jest dość powszechną praktyką. W odniesieniu do rewitalizacji, opierającej się na dokumentach miejskich, może istnieć ryzyko upolitycznienia. Gentryfikacja natomiast zależy w dużej mierze od lobby inwestycyjnego. W efekcie działań niepoprzedzonych polityką ochrony lub ustanowieniem specjalnych stref następuje wyeliminowanie z dzielnicy poddanej procesom przedstawicieli określonych zawodów, grup społecznych, co powoduje deprecjację warstwy kulturowej miejsca lub rozpoczęcie procesu homogenizacji przestrzeni i społeczeństwa. Autor postuluje zatem podejście, w którym oceniać należy pozytywne i negatywne aspekty procesów już w formie zhybrydizowanej, ponieważ trudno jest przypisać poszczególne efekty tylko jednemu lub tylko drugiemu zjawisku. Istotny w tej kwestii jest charakter prowadzonej polityki miejskiej. Polityka miejska o charakterze autorytarnym narzuca niejako rewitalizację odgórnie, automatycznie uruchamiając proces gentryfikacji. Podejście drugie, oparte na demokracji deliberatywnej, może zapewnić sukces przemianom, ze względu na realne zaangażowanie społeczności lokalnych i systemowe zaplanowanie przemian o hybrydowym charakterze z uwzględnieniem *milieu* miejsca.

Z przeprowadzonych badań wynika, że społeczeństwo dostrzega zhybrydowaną formę procesów, która ukonstytuowała się w jego świadomości. Ludzie wymieniają pozytywne efekty rewitalizacji i gentryfikacji, które przenikają się w przestrzeni miejskiej: estetyzację przestrzeni, komfort życia, tworzenie nowych terenów zieleni czy poprawę dostępności do kultury. Świadomi są także negatywnych stron przemian związanych głównie z konfliktami społecznymi, wzrostem cen usług i nieruchomości. Podkreślają jednak istotność *image'u* miejsca, co świadczyć może o poczuciu tożsamości lokalnej związanej z chęcią dbania o najbliższe otoczenie. Ten fakt w przyszłości decydować może o zwiększonym udziale mieszkańców w procesie partycypacji społecznej, a to z kolei może przyczynić się do pomyślnego przeprowadzenia przemian o charakterze odnowy w ich interferencyjnej formie.

W odniesieniu do drugiej postawionej hipotezy, zakładającej występowanie typów relacyjnych procesów zależnych od tego, który proces występuje jako pierwszy – gentryfikacja lub rewitalizacja, należy stwierdzić, że zweryfikowano ją częściowo. Wyróżniono dwa podstawowe typy z trzech zakładanych:

- **typ relacyjny mieszany** o specyfice kompilacyjnej,
- **typ relacyjny rege** o specyfice indukcyjno-katalitycznej.

Z badań wynika, że typ relacyjny mieszany o specyfice kompilacyjnej wydaje się charakterystyczny dla miast amerykańskich i zachodnioeuropejskich, gdzie gentryfikacja i rewitalizacja zostały włączone w strategię odnowy miast (Nowy Jork, Londyn, Manchester). W tym przypadku istotna jest równoprawna koegzystencja rewitalizacji i gentryfikacji w przestrzeni miasta, raczej trudno określić pionierską rolę któregoś z procesów. W typie mieszanym została także uwzględniona sytuacja, kiedy to gentryfikacja rozpoczyna przemiany, choć – jak wynika z badań – takie przypadki są raczej sporadyczne.

Wykazano, że w typie relacyjnym rege o specyfice indukcyjno-katalitycznej, typowym dla miast postsocjalistycznych („transformacyjnych”), a więc także dla Polski, rewitalizacja indukuje i/lub katalizuje procesy gentryfikacyjne. Oczywiście zdarzają się wyjątki od zaproponowanej zasady, jak np. wspomniana warszawska Praga, gdzie ulice objęte gentryfikacją włączone zostały w obszar polityki rewitalizacyjnej. Jednak generalnie uznaje się, że procesy rewitalizacyjne, które nabrały dynamiki w trakcie transformacji systemowej oraz po akcesji Polski do struktur unijnych, zaindukowały i przyspieszyły przemiany o charakterze gentryfikacyjnym (przykład Krakowa, Poznania, Wrocławia, Torunia). Należy podkreślić, że zmiany te w większości miały charakter rewitalizacji dysfunkcyjnej, opartej na odnowie przestrzeni (remonty, modernizacje) często z pominięciem warstwy społecznej.

Potwierdziło się także założenie mówiące, że na proces rewitalizacji i gentryfikacji oraz na ich zhybrydyzowaną formę w Polsce wpływa określona grupa czynników. Są to uwarunkowania polityczne, gospodarcze, przestrzenne, społeczne oraz kulturowe. Należy tutaj wymienić m.in. rodzaj prowadzonej polityki miejskiej, dostęp do środków unijnych, stosunki legislacyjne, kwestie stanu własności, historię miejsca oraz jego walory kulturowe, które określają pewną lokalną specyfikę oddziałującą na przebieg i charakter omawianych zjawisk. Należy uznać, że jednym z podstawowych elementów wpływających na charakter analizowanych procesów w Polsce jest postsocjalistyczne podłoże związane z transformacją społeczno-gospodarczą. Gospodarka centralnie planowana wyrugowała przestrzeń miejską z własności prywatnej, poprzez tzw. kwaterunek przyczyniła się do degradacji substancji zabytkowej centralnych części miast, spowodowała także rozproszenie własności. Czynniki te w sposób znaczący wpływają na specyficzną formę rewitalizacji i gentryfikacji w Polsce. W uzupełnieniu należy stwierdzić, że dynamika przemian społeczno-gospodarczych, które nabrały tempa po 1989 r. oraz po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej w 2004 r., przyspieszyła indukcję wielu procesów w przestrzeni miast polskich. Ponadto wiele z nich koegzystuje i działa synergicznie.

Konkludując, należy stwierdzić, że rewitalizację w Polsce można w pewnych aspektach analizować jako dysfunkcyjną lub jednowymiarową, czyli niepełną. Z badań wynika także, że w Polsce występuje swoiste „zapóźnienie gentryfikacyjne”, które jest intensywnie nadrabiane, z jednej strony, często z pominięciem fazy pionierskiej – inicjalnej, z drugiej natomiast – poprzez nakładanie się fazy początkowej i zaawansowanej. Wiązać ten fakt należy z szybką kumulacją kapitału i równie dynamiczną jego redystrybucją przez wykształcającą się w Polsce klasę średnią. Zatem gentryfikację w krajach postsocjalistycznych można określić jako formę *soft (split)*, aby odróżnić ten wariant procesu od jego klasycznej formy amerykańskiej czy zachodnioeuropejskiej (agresywnej). Istnieją przesłanki, wynikające szczególnie z rozdrobnienia własności budynków i poszczególnych lokali, które sugerują, że w Polsce faza finalna, zaawansowana (supergentryfikacja) może

nie wystąpić. W efekcie nie należy spodziewać się, aby w polskich miastach powstała pełna i klasyczna forma *gentrified landscape*. Obserwujemy jednak inne formy, które w miastach europejskich stanowią odmiany towarzyszące gentryfikacji, w Polsce natomiast mogą być one dominującymi przejawami procesu. Należy tutaj wymienić:

- *new-bulit gentrification* związaną z działalnością deweloperów,
- *tourism gentrification* rozwijającą się na bazie np. *urban tourism*,
- gentryfikację opartą na studentyfikacji (w miastach o charakterze akademickim).

Zatem supremacja gentryfikacji w warunkach polskich, czyli związanych z transformacją społeczno-gospodarczą, raczej nie wydaje się realnym scenariuszem. Proces może jednak zostać wzmocniony poprzez lobby deweloperskie, politykę miejską promującą redekację przestrzeni zamiast jej pełnej rewitalizacji i brak zaangażowania społeczności lokalnych w proces zmian. Jest jednak w pewnym sensie nieunikniony, co przemawia za jego włączeniem do zhybrydowanej formy, czyli rewigentracji. Nieuniknioność gentryfikacji wiązać należy także z funkcjonowaniem ludzkiej świadomości. Fakt umieszczenia określonego obszaru miasta w miejskiej polityce rewitalizacyjnej zaczyna swoistą **gentryfikację mentalną** obszaru, polegającą na zmianie postrzegania dzielnicy, która w przyszłości ma zyskać nową jakość. Informacja, że teren, który jest zdegradowany, otrzyma wsparcie m.in. ze względu na unikatową architekturę lub dobrą lokalizację, rozpoczyna *de facto* proces jego mentalnego uszlachetnienia, poprzedzając tym samym realne zmiany społeczne i przestrzenne. Ponadto polskie miasta wykazują dość wysoki **potencjał gentryfikacyjny** (m.in. dzielnice z zabudową kamieniczną o dobrej lokalizacji) oraz charakteryzują się znacznymi potrzebami rewitalizacyjnymi, co może skutkować przyszłym zintensyfikowaniem analizowanych zjawisk w ich nowej, zhybrydowanej formie.

Literatura wykorzystana w autoreferacie:

- Angrosino M., 2010, *Badania etnograficzne i obserwacyjne*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Atkinson R., 2004, *The evidence on the impact of gentrification: new lessons for the urban renaissance?*, "European Journal of Housing Policy", vol. 4 (1), s. 107–131.
- Atkinson R., Bridge G., 2005, *Gentrification in a global context: The new urban colonialism*. Routledge, London.
- Babbie E., 2007, *Badania społeczne w praktyce*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Badock B., 1995, *Building upon the foundations of gentrification: inner-city housing development in Australia in the 1990s*, "Urban Geography", vol. 16 (1), s. 70–90.
- Bailey N., Robertson D., 1997, *Housing Renewal, Urban Policy and Gentrification*, "Urban Studies", vol. 34 (4), s. 561–578.
- Benevolo L., 1995, *Miasto w dziejach Europy (La Citta Nella Storia D'Europa, Roma, 1993, przekład H. Cieśla)*, wyd. Krag, Oficyna Wydawnicza Wolumen, Warszawa.
- Bohl C. C., 2000, *New urbanism and the city: potential applications and implications for distressed innercity neighborhoods*, "Housing Policy Debate", vol. 11 (4), s. 761–801.
- Borsa M., 2008, *Polityka przestrzenna w gospodarce regionalnej i lokalnej*, [w:] Strzelecki Z., (red.) *Gospodarka regionalna i lokalna*, PWN, Warszawa, s. 174–196.
- Chojnicki Z., 2002, *Wyjaśnianie w geografii społeczno-ekonomicznej w ujęciu relacjonistycznym*, [w:] Rogacki H. (red.), *Możliwości i ograniczenia zastosowań metod badawczych w geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarce przestrzennej*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań, s. 11–23.
- Chojnicki Z., 2010, *Koncepcje i studia metodologiczne i teoretyczne w geografii*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- Ciesiołka P., 2010, *Zjawisko gentryfikacji na obszarach Miejskiego Programu Rewitalizacji dla Miasta Poznania*, [w:] Grzelak-Kostulska E., Hołowiecka B. (red.), *Zmiany obszarów przestrzennych*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. M. Kopernika, Toruń, s. 99–112.
- Clark E., 2005, *The order & simplicity of gentrification – A political challenge*. [w:] Atkinson R., Bridge G. (eds.), *Gentrification in a global context: The new urban colonialism*, Routledge, London, s. 256–264.
- Coolen H., Meesters J., 2012, *Private and public green spaces: meaningful but different settings*, "Journal of Housing and Built Environment", vol. 27, s. 49–67.
- Curran W., Hamilton T., 2012, *Just green enough: Contesting environmental gentrification in Greenpoint, Brooklyn*, "Local Environment: The International Journal of Justice and Sustainability", vol. 17 (9), s. 1027–1042.
- Denzin N. K., 1978, *The Research Act. A Theoretical Introduction to Sociological Methods*, 2nd ed., Mc Graw-Hill, New York.
- Drozda Ł., 2017, *Uszlachetniając przestrzeń. Jak działa gentryfikacja i jak się ją mierzy?*, Instytut Wydawniczy Książka i Prasa, Warszawa.
- Flick U., 2010, *Projektowanie badania jakościowego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Frankfort-Nachmias Ch., Nachmias D., 2001, *Metody badawcze w naukach społecznych*, Zysk i spółka, Poznań.
- Gądecki J., 2013, *Odkrywając miasto idealne? Marginalna gentryfikacja starej części dzielnicy Nowa Huta*, „Studia Regionalne i

- Lokalne", nr 4 (54), s. 64–81, DOI: 10.7366/1509499545404.
- Gorczyca K., Więclaw-Michniewska J., Trzepacz P., 2009, *Społeczne aspekty rewitalizacji*, [w:] Guzik R. (red.), *Rewitalizacja miast w Wielkiej Brytanii. Rewitalizacja miast polskich*, t. 1, Instytut Rozwoju Miast, Kraków, s. 78–82.
- Grzeszczak J., 2009, *Gentryfikacja osadnictwa. Charakterystyka, rozwój koncepcji badawczej i przegląd wyjaśnień*, seria: Monografie 11, Wydawnictwo IGiPZ PAN, Warszawa.
- Hackworth J., Smith N., 2001, *The changing state of gentrification*, „Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie”, vol. 92 (4), s. 464–477.
- Hasse D., Hasse A., Bischoff P., Kabisch S., 2008, *Guidelines for the „Perfect Inner City”. Discussing the appropriateness of monitoring approaches for reurbanization*, „European Planning Studies”, vol. 16 (8), s. 1075–1100.
- Holm A., 2011, *Die Karawane zieht weiter – Stationen der Aufwertung in der Berliner Innenstadt*, [w:] Bacik C., Ilk C., Pschera M. (eds.), *Intercity Istanbul Berlin*, Dagyeli Verlag, Berlin, Germany, s. 89–101.
- Holm A., Kuhn A., 2011, *Squatting and urban renewal: The interaction of squatter movements and strategies of urban restructuring in Berlin*, „International Journal of Urban and Regional Research”, vol. 35 (3), s. 644–658.
- Jadach-Sepiolo A., 2009a, *Gentryfikacja w kontekście rewitalizacji*, [w:] Zborowski A. (red.), *Demograficzne i społeczne uwarunkowania rewitalizacji miast w Polsce*, IRM, Kraków, s. 125–135.
- Jadach-Sepiolo A., 2009b, *Możliwości zarządzania wartością nieruchomości w rewitalizacji polskich miast*, [w:] Rydzik W. (red.), *Aspekty prawne i organizacyjne zarządzania rewitalizacją*, IRM, Kraków, s. 105–162.
- Jałowiecki B., Łukowski W., 2007, *Gettoizacja polskiej przestrzeni miejskiej*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- Jaskólski M., Smolarski M., 2016, *Rewitalizacja i gentryfikacja jako procesy sprzężone na wrocławskim Nadodrzu*, *Studia Miejskie* nr 22, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole, s. 103–116.
- Kovács Z., Wiessner R., Zischner R., 2013, *Urban renewal in the inner city of Budapest: Gentrification from a post-socialist perspectives*, „Urban Studies”, vol. 50 (1), s. 22–38.
- Kwaśny B., 2012, *Lokatorsko-aktywistyczny dyskurs wokół przemian wrocławskiego Nadodrza jako lokalny przypadek negocjowania społeczeństwa obywatelskiego*, „Zeszyty Etnologii Wrocławskiej”, t. 16, nr 1, s. 129–149.
- Kübler-Ross E., 2002, *Rozmowy o śmierci i umieraniu*, Media Rodzina, Poznań.
- Ley D., 2003, *Artist, aestheticisation and the field of gentrification: a canadian assessment*, „Annals of the Association of American Geographers”, vol. 76 (4), s. 521–535.
- Lisowski A., 1999, *Koncepcja gentryfikacji jako przejaw tendencji integracji w geografii miast*, [w:] Kaczmarek J. (red.), *XI Konwersatorium wiedzy o mieście. Zróżnicowanie przestrzenne struktur społecznych w dużych miastach*, Katedra Geografii Miast i Turyzmu Uniwersytetu Łódzkiego, Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Łódź, s. 23–32.
- Lorens P., 2005, *Suburbanizacja w procesie rozwoju miasta postsocjalistycznego*, [w:] Lorens P. (red.), *Problemy suburbanizacji*, Biblioteka Urbanisty, Warszawa, s. 33–44.
- Mierzejewska L., 2009, *Rozwój zrównoważony miast: zagadnienia poznawcze i praktyczne*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań.
- Murzyn M. A., 2006, *Rola kultury i dziedzictwa kulturowego w procesie rewitalizacji zdegradowanej dzielnicy. Przykład krakowskiego Kazimierza*, [w:] Czepczyński M. (red.), *Przestrzenie miast postsocjalistycznych. Studia społecznych przemian przestrzeni zurbanizowanej*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Gdańsk–Poznań, s. 63–83.
- Nowak M., 2013, *Niezrealizowana rewitalizacja jako niedoskonała gentryfikacja. Analiza procesu ożywiania poznańskiej Śródk*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny, Socjologiczny”, z. 3.
- Parysek J. J., 2005, *Miasta Polskie na przełomie XX i XXI wieku. Rozwój i przekształcenia strukturalne*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- Parysek J. J., 2016, *O najbliższej przyszłości rewitalizacji w Polsce: pragmatycznie i prognostycznie*, „Problemy Rozwoju Miast”, vol. 4, s. 5–17.
- Redfern P. A., 2003, *What makes gentrification „gentrification”?* „Urban Studies”, vol. 40 (12), s. 2351–2366.
- Rewers E., 2015, *Co studentyfikacja ma wspólnego z gentryfikacją?*, „Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna”, vol. 31, s. 57–66.
- Rogatka K., Biegańska J., Grzelak-Kostulska E., Cieślík E., Chodkowska-Miszczuk J., Środa-Murawska S., 2015, *Revitalization as a part of the EU cohesion policy. XVIII. Sborník příspěvků XVIII. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách*, Brno, Masarykova Univerzita, s. 293–299.
- Smith D. P., 2007, *The “buoyancy” of “other” geographies of gentrification: going back-to-the-water and the commodification of marginality*, „Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie”, vol. 98 (1), s. 53–67.
- Stawasz D., 2017, *Odnowa miasta poprzez rewitalizację*, „Prace Naukowe Uniwersytetu we Wrocławiu”, nr 477, s. 253–261, DOI: 10.15611/pn.2017.477.24.
- Sýkora L., 1998, *Commercial property development in Budapest, Prague and Warsaw*, [w:] Enyedi G. (ed.) *Social change and urban restructuring in central Europe*, Akadémiai Kiadó, Budapest, s. 71–81.
- Sýkora L., 2009, *Post-socialist cities*, „International Encyclopedia of Human Geography”, vol. 8, s. 387–395.
- Szafrńska E., 2012, *Gentryfikacja wielkich osiedli mieszkaniowych – nowe zjawisko czy nadużycie terminologiczne?* [w:] Jakóbczyk-Gryszkiewicz J. (red.), *XXV Konwersatorium wiedzy o mieście*, Instytut Geografii Miast i Turyzmu UŁ, Łódź, s. 159–164.
- Szajnowska-Wysocka A., 2013, *Regeneration of urban space in the Upper-Silesian conurbation*, [w:] *Regions and their socio-economic growth*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań, s. 175–186.
- Thomas M., 1993, *Urban revitalization and cultural development*, [w:] Zuziak Z.K. (red.), *Managing Historic City*, International Cultural Center, Kraków.
- Tobiasz-Lis P., 2012, *Rewitalizacja czy gentryfikacja? Fragment dawnej nowej dzielnicy w Łodzi*, [w:] Jakóbczyk-Gryszkiewicz J. (red.), *Procesy gentryfikacji w mieście*, cz. I: *XXV Konwersatorium wiedzy o mieście*, Wydawnictwo UŁ, Łódź, s. 89–100.

5. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych (wybrane–najważniejsze)

Publikacje i konferencje

W latach 2011-2019 jako autor lub współautor opublikowałem 49 prac naukowych (46 po doktoracie), 11 z nich znajduje się w bazie Web of Science, pięć zostało wydanych w czasopiśmie z tzw. listy filadelfijskiej (zaindeksowanych w bazie Journal Citation Reports, lista A MNiSW), ponadto osiem znajduje się w bazie Scopus.

W ogólnym dorobku znajdują się cztery monografie (współautorskie), z czego jedną stanowi rozprawa habilitacyjna. Kolejne 15 pozycji to artykuły naukowe wydane w recenzowanych czasopiśmie, z których większość ma zasięg międzynarodowy. Pięć artykułów opublikowałem w czasopiśmie z tzw. listy filadelfijskiej. Dodatkowo kolejne sześć znajduje się w bazie Web of Science. Ponadto opublikowałem 11 rozdziałów w monografiach oraz osiem artykułów niepuktowanych. Łączna liczba publikacji w języku obcym (angielskim) wynosi 26. W 24 opracowaniach figuruję jako pierwszy autor. Ponadto w przypadku trzech zeszytów „Bulletin of Geography. Socio-economic Series” (nr: 27/2015, 31/2016, 35/2017) byłem współredaktorem tomu, pełniąc w czasopiśmie funkcję Technical Editor oraz Subject Editor (czasopismo jest indeksowane m.in. w Thomson Reuters Emerging Sources Citation Index i bazie Scopus). Zasiadam także w International Editorial Board czasopisma indeksowanego w bazie Scopus – „Urbani izziv. Urban Challenge Journal”.

Łącznie moje publikacje według stanu na 2 kwietnia 2019 r. (zgodnie z ujednoliconym wykazem czasopism naukowych wraz z liczbą punktów przyznawanych za publikacje w tych czasopiśmie określonym przez MNiSW z dnia 26 stycznia 2017 r.) uzyskały 446 punktów, IF 5.817. Po korekcie, zgodnie z Rozporządzeniem MNiSW z 22 lutego 2019 r., **liczba punktów wynosi 536** (120 pkt za monografię i rozdział w monografii opublikowane w 2019 r.).

Tab. 1. Liczba publikacji, cytowania, Indeks Hirscha

	Web of Science	Scopus	Google Scholar
Liczba zaindeksowanych publikacji	11	8	34
Liczba cytowań	17	28	87
Indeks Hirscha	2	3	5 i10-indeks: 2

Źródło: opracowanie własne.

Aktywnie uczestniczę w kontaktach ze środowiskiem badaczy, zarówno w kraju, jak i za granicą. Łącznie wziąłem udział w 57 konferencjach międzynarodowych i krajowych, podczas których wygłaszałem referaty. Podczas międzynarodowych konferencji wygłosiłem 27 referaty (18 po uzyskaniu stopnia doktora), natomiast na konferencjach krajowych – 30 (22 po doktoracie).

Od 2009 r. jestem zaangażowany w organizację kolejnych edycji międzynarodowej konferencji z cyklu „Man-City-Nature” (łącznie pięć konferencji), w 2017 r. pełniłem funkcję wicesekretarza naukowego. Ponadto od 2014 r. biorę aktywny udział w organizacji konferencji krajowej „Miasto w badaniach i praktyce”. Zasiadałem także w zespole organizacyjnym „IX annual conference of the Platform of Experts in Planning Law – Landscape Protection in Planning Law” organizowanej przez Katedrę Publicznego Prawa Gospodarczego Wydziału Prawa i Administracji UMK.

Główna tematyka moich badań oscyluje wokół zagadnień związanych z geografią miasta, a szerzej – z geografią osadnictwa.

Jedną z pierwszych moich prac badawczych dotyczyła koegzystencji infrastruktury drogowej i środowiska przyrodniczego (praca magisterska, 2006 r.). Następne opracowanie naukowe koncentrowało się na procesach rewitalizacji i kwestiach powtórnego wykorzystania dziedzictwa przemysłowego (praca magisterska, 2009 r.). Ponadto badałem ruch budowlany w kontekście rozwoju przestrzennego miasta i stref podmiejskich, suburbanizacji, planowania przestrzennego oraz rewitalizacji. Wątki te stanowiły wiodący temat mojej dysertacji pt. „Dynamika i struktura ruchu budowlanego w Polsce na początku XXI wieku” (2013 r.).

Wśród zagadnień, którym poświęciłem najwięcej uwagi w mojej pracy naukowej, należy wymienić: rewitalizację i procesy jej towarzyszące, planowanie przestrzenne i kwestie z nim związane, rolę środowiska przyrodniczego w rozwoju miast i regionów, postrzeganie i ocena krajobrazu miejskiego i podmiejskiego, a także architektura i urbanistyka oraz partycypacja społeczna. Kwestie te badałem, biorąc pod uwagę interakcje, jakie zachodzą między nimi a człowiekiem.

Moje publikacje wpisują się w trzy główne nurty badawcze:

- a) badania nad społecznymi i przestrzennymi przekształceniami miasta oraz terenów podmiejskich w kontekście rewitalizacji,
- b) rozwój miast i regionów w kontekście planowania przestrzennego,
- c) rola środowiska przyrodniczego w rozwoju społeczno-gospodarczym.

Analizowałem je jako odrębne zagadnienia lub stanowiły one komplementarne kwestie poruszane w badaniach. Podczas mojego rozwoju naukowego moje zainteresowania cały czas się poszerzały i rozwijały, uzupełniałem je także o bieżące, istotne kwestie naukowe. Wspólnym pierwiastkiem moich badawczych dociekań, również pewną ośią ich ewolucji, jest wymiar społeczny. Wśród opublikowanych prac znajdują się te o charakterze teoretycznym, analitycznym, przeglądowym, wykorzystujące różne metody badawcze.

Badania nad społecznymi i przestrzennymi przekształceniami miasta oraz terenów podmiejskich w kontekście rewitalizacji

Szeroko rozumiane badania nad społecznymi i przestrzennymi przekształceniami miasta i terenów podmiejskich w kontekście rewitalizacji stanowią podstawę moich zainteresowań badawczych prowadzonych zarówno przed obroną doktoratu, jak i po niej. Ich zwieńczeniem była rozprawa habilitacyjna wskazana w punkcie 4a–b autoreferatu. Poza nią prace osadzone na tym gruncie koncepcyjnym obejmowały różne, w tym pokrewne jej wątki tematyczne (np. gentryfikację).

Pierwsze badania dotyczące rewitalizacji i powtórnego wykorzystania terenów przemysłowych przeprowadziłem podczas opracowywania pracy magisterskiej, a ich efekty zawarłem w artykule będącym także pokłosiem międzynarodowej konferencji w Ustroniu (2010 r., konferencja wg wykazu dorobku I.II.1.4). Praca ta została ponadto nagrodzona I miejscem w kategorii projektowo-planistycznej ogólnopolskiego konkursu „Revitare” dla studentów i młodych pracowników nauki za opracowanie naukowo-badawcze dotyczące rewitalizacji terenów zdegradowanych (H.II.1). Kontynuacją rozważań nad rewitalizacją, a częściowo także nad gentryfikacją, był teoretyczny artykuł opublikowany w 2011 r. w „Moravian Geographical Reports” (B.II.3.1) indeksowany na Web of Science. W artykule tym

analizowałem proces rewitalizacji a także gentryfikacji w wymiarze: społecznym, przestrzennym, ekonomicznym, środowiskowym oraz kulturowym.

W kolejnych latach kontynuowałem badania z zakresu rewitalizacji m.in. na przykładzie Poznania (B.II.2.4). W artykule opublikowanym w 2015 r. w czasopiśmie „Problemy Rozwoju Miast. Kwartalnik Naukowy Instytutu Rozwoju Miast” analizowałem rolę miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, szerzej: planowania przestrzennego, w przekształceniach rewitalizacyjnych obszarów miejskich. W artykule tym wskazałem, że istniejące regulacje prawne w wymiarze przestrzennym pozwalały na sprawną politykę rewitalizacyjną. Sporządzenie programu rewitalizacji i mpzp pozwala nadać ramy prawne działaniom w zakresie odnowy zdegradowanych obszarów. W tym samym roku dokonałem analizy i oceny założeń do ustawy o rewitalizacji, mających swój finał w artykule naukowym wydanym w czasopiśmie „Studia Miejskie” (B.II.2.6). W zespole z naukowcami z University of Alicante przeprowadziłem analizę przestrzenną Torunia w kontekście jego kompaktowości, a badania uzupełniłem o ocenę tej kwestii, dokonaną przez ich mieszkańców (B.II.2.8). Potraktowałem kompaktowość miast jako swoistą afirmację rewitalizacyjnych działań – uznałem, że rewitalizacja jest drogą do *compact city*.

W dalszym etapie badań analizowana problematyka ewoluowała w kierunku formalnych aspektów rewitalizacji. W artykule indeksowanym na Web of Science, a dotyczącym polityki spójności Unii Europejskiej uwzględniłem wpływ funduszy unijnych na przekształcenia rewitalizacyjne wybranych miast (A.II.2). Na podstawie badań nad waterfrontami, których ponowne wykorzystanie i zagospodarowanie stanowi element zrównoważonej polityki miejskiej, opublikowałem artykuł w „Acta Scientiarum Polonorum, Administratio Locorum” w 2016 r. (B.II.2.10), dowodząc, że dobrze wykorzystany „potencjał wodny” miasta jest gwarantem dynamicznego gospodarczego, ale i społecznego rozwoju miasta.

Istotnym elementem moich badań były także kwestie odnowy i ochrony dziedzictwa kulturowego, realizowane przez właściwie przeprowadzony proces rewitalizacji (artykuł *Odnowa miast w kontekście rewitalizacji a dziedzictwo kulturowe*, B.II.2.12, oraz artykuł B.II.2.21 *Rewitalizacja szansą na ochronę dziedzictwa przemysłowego*). W 2017 r. rozszerzyłem swoje badania nad rewitalizacją, prowadzone wraz z naukowcami z Uniwersytetu Łódzkiego, o kwestie dotyczące odnowy i rewitalizacji wsi w kontekście realizacji polityki spójności UE (B.II.2.14). Fundusze unijne okazały się istotnym narzędziem niwelowania różnic społeczno-gospodarczych na wsi, jednak pod warunkiem odpowiedniego ilościowego, jak i jakościowego, ulokowania środków. W badaniach istotna okazała się aktywność społeczna mieszkańców – jej brak może hamować rozwój gmin oraz całych regionów, np. poprzez brak akceptacji dla podejmowanych działań.

W konsekwencji poszerzenia pola naukowych zainteresowań o tematykę dotyczącą kwestii środowiskowych opublikowałem artykuł z zakresu ekorewitalizacji (B.II.2.15; B.II.2.20). Z badań nad procesem rewitalizacji na uwagę zasługują również te prowadzone poza Polską. Głównymi polami badawczymi w Europie był Berlin, Lubljana oraz Ghent w Belgii. Zwieńczeniem prac nad analizowanym procesem w Belgii był artykuł współautorski dotyczący przekształceń centralnych obszarów Ghentu (B.II.2.17). Ponadto kilka moich publikacji dotyczących przekształceń rewitalizacyjnych łączę z zagadnieniami charakterystycznymi dla geografii turystyki – rewitalizacja poprzez np. rozwój turystyki kulturowej (B.II.2.22; B.II.3.5; B.II.3.6 – artykuły indeksowane na Web of Science).

W sferze moich zainteresowań znalazły się także wątki związane ze znaczeniem eventów w rozwoju i odnowie centralnych części miast (przykład

Jarmarku Katarzyńskiego w Toruniu, B.II.2.9). Są to elementy przyczyniające się do ożywienia fragmentów miast, będące także częścią marketingu czy nawet brandingu miejskiego. Z badań wynika, że rewitalizacja przez kulturę jest ważna i potrzebna, dlatego też ten wątek był tematem mojego wystąpienia na konferencji w Genui („Institute B61 as an example of creative industries in Torun, Poland”, I.II.1.17) oraz w Tybindze („Culture-led development of small cities in Poland – between dream and reality”, I.II.1.23).

Zwieńczeniem badań nad rewitalizacją była artykuł w „CITIES” (indeksowany w bazie Journal Citation Reports, punktacja MNiSW: 35 pkt, IF 2.704) dotyczący m.in. rozważań nad rewitalizującą lub nawet gentryfikującą się współczesną ikonosferą polskich miast (A.II.5). Kwestie dualizmu przekształceń polskiej ikonosfery, oscylującej między rewitalizacją a gentryfikacją, zostały przedstawione na konferencji w Warszawie (I.II.2.29) w wystąpieniu pt. „Ikonosfera miasta – »zrównoważony« dialog z otoczeniem czy gentryfikacja przestrzeni?”, które spotkało się z przychylnym przyjęciem środowisk naukowych.

Ponadto do najważniejszych wystąpień podczas krajowych i międzynarodowych konferencji zaliczam następujące prelekcje dotyczące szeroko rozumianego procesu rewitalizacji:

- Wiedeń („Some aspects of revitalization process in the new socio – economic conditions in Poland”, I.II.1.5);
- Hustopeče, Czechy („Revitalization as a part of the EU Cohesion Policy”, I.II.1.13);
- Rumia („Nowe oblicze polskich miast w kontekście rewitalizacji – wymiar środowiskowy”, I.II.1.19);
- Bergamo („Upcycling of urban space: case study from Poland”, I.II.1.27);
- Katowice („Wybrane aspekty rewitalizacji małych miast w województwie kujawsko-pomorskim”, I.II.2.3);
- Warszawa („Rewitalizacja i odnowa miast w kontekście globalizacji – zarys problematyki”, I.II.2.4);
- Łódź („Odnowa i rewitalizacja przestrzeni publicznych na przykładzie wybranych miast województwa kujawsko-pomorskiego”, I.II.2.5).

Rozwój miast i regionów w kontekście planowania przestrzennego

W ramach badań prowadzonych w skali całego kraju podjąłem analizy dotyczące zagadnień związanych z planowaniem przestrzennym *sensu largo*. Ta problematyka była związana m.in. z doświadczeniem zdobywanym w pracy zawodowej na stanowisku urbanisty w Miejskiej Pracowni Urbanistycznej w Toruniu (Q.III) oraz na stażu naukowym, odbytym w Leibniz Institute for Regional Development (Erkner, Niemcy), podczas którego realizowałem grant badawczy (F.III.2.3).

Kwestie planowania przestrzennego często łączyłem w pracy badawczej z zagadnieniami rewitalizacji czy rozwoju zrównoważonego – na zasadach synergii. W artykule z tzw. listy filadelfijskiej *Integration or Disintegration of the Ecological and Urban Functions of the River in the City? A Polish Perspective* (artykuł indeksowany w bazie Journal Citation Reports, punktacja MNiSW: 15 pkt, IF 0.617) rozważałem koherencję działań miejskich, rewitalizacyjnych i polityki przestrzennej w celu integracji funkcji miejskich i ekologicznych rzek w Polsce (A.II.4). W artykule zwróciłem uwagę na ramową rolę planowania przestrzennego, które wyznacza swoiste reguły w „grze o przestrzeń”. Istotny wpływ planowania przestrzennego na kreowanie krajobrazu miejskiego, na przykładzie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, częściowo analizowałem także w artykule

opublikowanym w „CITIES” (A.II.5). Dało to asumpt do dalszych studiów nad tym tematem.

Kilkukrotnie w swoich pracach zwracałem uwagę na kluczową rolę właściwie prowadzonej polityki miejskiej, która ma decydujący wpływ na rozwój miast. Płaszczyzna współpracy pomiędzy władzami samorządowymi i społeczeństwem, koncentrująca się na partycypacyjnym kształtowaniu przestrzeni miasta, była celem artykułu *The role of public administration in shaping urban space in Poland* (B.II.3.4) indeksowanego na Web of Science.

Wyrazem rozwoju moich zainteresowań związanych z różnymi płaszczyznami procesu planistycznego jest zagadnienie związków środowiska przyrodniczego z planowaniem przestrzennym, rozważane przez pryzmat metodologii prowadzenia procedury planistycznej (tzw. tryb planistyczny i tzw. tryb środowiskowy). Wymienione kwestie zawarłem w publikacji z 2015 r. wydanej w czasopiśmie „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy” (B.II.2.3). Ponadto w badaniach zajmowałem się powiązaniami rewitalizacji i miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego (B.II.2.4).

Z wymienionymi wątkami naukowymi powiązane jest opracowanie dotyczące kompaktowości miast. Kwestia ta wydała mi się szczególnie istotna, biorąc pod uwagę postępujący proces *urban sprawl*. W artykule opublikowanym w 2015 r., *Urban sprawl versus compact city in the context of spatial policy*, przedstawiłem wielowymiarowość zjawiska *urban sprawl* w odniesieniu do idei miasta zwartego (*compact city*) oraz polityki przestrzennej. W artykule wykorzystałem przykład jednego z najnowocześniejszych osiedli w Polsce – Nowych Żernik we Wrocławiu, którego forma wpisuje się w koncepcję *compact city*, w ideę rozwoju zrównoważonego. Osiedle to jest także przykładem inwestycji typu *brownfield* (B.II.2.5).

W kolejnych latach kontynuowałem badania nad planowaniem przestrzennym, rozwijając wcześniej analizowane wątki, dlatego też obecnie zasięg moich zainteresowań badawczych obejmuje kilka, w większości powiązanych, aspektów.

Rozwój zrównoważony w kontekście analizowanej tematyki był wiodącym tematem publikacji pt.: *Zrównoważony rozwój w kontekście planowania przestrzennego – przykład osiedla Jar* (B.II.2.19). Wątki podjęte w wymienionym artykule kontynuowałem w publikacji dotyczącej wpływu uwarunkowań planistycznych na rozwój i przekształcenia przestrzeni handlowych w Polsce (*The influence of Polish spatial regulations on development of commercial spaces in cities*, B.II.2.7) oraz ich powiązania z polityką miejską (*Koherentna polityka miejska szansą na rozwój*, B.II.2.23). Dynamiczny rozwój przestrzenny miast polskich w dalszym ciągu wydaje się obiecującym wątkiem badawczym, o czym świadczą cytowania wspomnianych wyżej pozycji, dlatego planuję w przyszłości utrzymać ten kierunek badawczy.

Badania nad ładem przestrzennym zawarłem w publikacji *Rola planowania przestrzennego w rewitalizacji przestrzeni publicznych wokół Zespołu Staromiejskiego w Toruniu* (B.II.2.20). Ocena analizowanej kategorii pojęciowej nie należy do łatwych zadań, tym bardziej że jest to zjawisko wielowymiarowe i interdyscyplinarne. Pewne próby studiów nad ładem przestrzennym zostały zawarte także w artykule *Zagadnienie ładu przestrzennego i jego percepcja* (B.II.2.16), w którym zwróciłem uwagę na partycypacyjny charakter dążenia do ładu przestrzennego.

Zwieńczeniem prac dotyczących planowania przestrzennego była współautorska monografia *Ład przestrzenny w województwie kujawsko-pomorskim*:

diagnoza z założeniami programu jego kształtowania wydana w 2016 r. (B.II.1.2). Jest to unikatowe w skali kraju kompendium wiedzy dotyczące ładu przestrzennego i kwestii z nim związanych (m.in. planowania przestrzennego).

Do najistotniejszych referatów dotyczących zagadnień związanych z analizą roli planowania przestrzennego w rozwoju miast i regionów zaliczam następujące (wybrane):

- Toruń („Building movement and its structure in cities and suburban areas, at the turn of the 20th and 21st century. The example of Kujawsko-Pomorskie Voivodeship”, I.II.1.7; „Some aspects of compact city and its social perception: case study of Toruń”, I.II.1.16);
- Kraków („Peri-urban areas in Poland in context of building activity”, I.II.1.11);
- Čejkovice, Czechy („The role of public administration in shaping urban space in Poland”, I.II.1.18);
- Płock („Planowanie przestrzenne a partycypacja społeczna dla zrównoważonego rozwoju”, I.II.2.7);
- Warszawa („Planowanie przestrzenne jako narzędzie kreowania ładu przestrzennego – wybrane aspekty”, I.II.2.9);
- Wrocław („Postrzeganie ładu przestrzennego jako elementu zrównoważonego miasta”, I.II.2.27).

Rola środowiska przyrodniczego w rozwoju społeczno-gospodarczym

Cykl badań poświęconych temu zagadnieniu otwiera artykuł z tzw. listy filadelfijskiej pt. *Temporal trend of green areas in Poland between 2004 and 2012* (punktacja MNiSW: 40 pkt, IF 2.782), zawarty w czasopiśmie znajdującym się w bazie Journal Citation Reports – „Urban Forestry & Urban Greening”, będący próbą naświetlenia charakterystyki terenów zieleni w Polsce. Jako współautor tego tekstu zawarłem w nim analizę i ocenę struktury terenów zieleni w Polsce z uwzględnieniem lokalnego i regionalnego zróżnicowania (A.II.1). Zieleń, jako jeden z najistotniejszych komponentów miast, była także przedmiotem badań, których efekty zawarłem w publikacji *Green architecture of urban areas in the light of urban ecologization conception* (B.II.2.13) z 2017 r.. W artykule, opublikowanym w „Kwartalniku Architektury i Urbanistyki” wskazano na istotną rolę zielonej architektury w mieście, wpisującą się w aktualnie dominujące trendy dotyczące budownictwa zrównoważonego. Zieleń była także tematem podejmowanym we wspomnianych już wcześniej artykułach (*Środowisko przyrodnicze a planowanie przestrzenne*, B.II.2.3; *Ekorewitalizacja innowacyjnym sposobem zagospodarowania przestrzeni*, B.II.2.15), co świadczy o pewnej interdyscyplinarności prowadzonych przeze mnie badań oraz o koherentnym traktowaniu towarzyszących mi wątków badawczych. W artykule o ekorewitalizacji (B.II.2.15) zawarłem wnioski dotyczące partycypacyjnego kształtowania zielonej przestrzeni miast, odpowiadającego oczekiwaniom użytkowników i wpisującego się w hasła związane z demokracją deliberatywną. Opracowanie to traktuję także jako przyczynek do dyskusji nad rolą rewitalizacji w rozwoju terenów zieleni w miastach.

Kolejny zakres badań związanych ze środowiskiem przyrodniczym dotyczył zmian krajobrazu (także kulturowego) na obszarach wiejskich. W artykule z tzw. listy filadelfijskiej, znajdującym się w bazie Journal Citation Reports, *Perception of the cultural landscape related to wind parks: generation Y perspective* (punktacja MNiSW: 15 pkt, IF 0.188) przeprowadziłem analizę percepcji krajobrazu kulturowego przez społeczności lokalne ze szczególnym uwzględnieniem przedstawicieli pokolenia Y w kontekście rozwoju energetyki wiatrowej i zmian, jakie zachodzą w

środowisku przyrodniczym obszarów wiejskich w efekcie takich inwestycji (A.II.3). Spośród licznych wniosków z badań jednym z ciekawszych wydaje się ten dotyczący reprezentantów pokolenia Y. Jest to grupa społeczna, którą ciekawią zachodzące współcześnie procesy, szczególnie te dotyczące innowacji, działań ekologicznych oraz zmian w najbliższym środowisku. Dewastację krajobrazu kulturowego, a szerzej środowiska przyrodniczego, ta grupa odbiera jednoznacznie negatywnie. To ważna informacja, ponieważ radykalne zmiany, które zachodzą w otaczającej nas rzeczywistości, wymagają radykalnych działań, również ze strony młodej i aktywnej części społeczeństwa (tzw. milenialsów). Grupa ta będzie niebawem zarówno decydem w sprawach środowiskowych, jak i odbiorcą zmian, które kreujemy wszyscy.

W nurcie „środowiskowym” lokuję także swoje prace dotyczące badań nad energetyką odnawialną. Kluczowym artykułem związanym z tą kwestią jest publikacja z tzw. listy filadelfijskiej, znajdująca się w bazie Journal Citation Reports *European – Union funds in the development of renewable energy* (punktacja MNiSW: 15 pkt, IF 0.455). W artykule przeanalizowałem dynamizującą rolę funduszy unijnych w rozwoju „zielonej energii” w Polsce (A.II.2). Wątki te rozszerzyłem, kontynuując badania nad innowacyjną rolą energii odnawialnej w rozwoju społeczno-gospodarczym miast i regionów, i opublikowałem we współautorskim artykule wydawanym przez „Springer International Publishing” pt. *Renewable energy sources: engineering, technology, innovation*.

Do najistotniejszych referatów dotyczących zagadnień związanych z rolą środowiska przyrodniczego w rozwoju społeczno-gospodarczym zaliczam następujące:

- Toruń („Differentiation of green areas in Poland”, I.II.1.1; „Temporal trend of green areas in Poland between 2004 and 2012”, I.II.1.15; „Social dimension of shaping urban space in context of ecorevitalization”, I.II.1.24; „Koegzystencja funkcji ekologicznych i miejskich rzeki w obszarach zurbanizowanych w kontekście zrównoważonego rozwoju miast”, I.II.2.25);
- Barcin („Struktura terenów zieleni w Polsce: wybrane aspekty”, I.II.2.10);
- Poznań („Zieleń w miastach jako jeden z elementów ekosystemu – ujęcie społeczno-gospodarcze”, I.II.2.11);
- Warszawa („Społeczny wymiar »zielonego budownictwa«”, I.II.2.28).

Obok trzech wyróżnionych głównych nurtów zainteresowań naukowych realizowałem także badania i opublikowałem prace z zakresu innej problematyki. W moim dorobku znajdują się artykuły typowo metodologiczne (*Ranking miast w Polsce na podstawie warunków życia w świetle różnych metod pomiaru*, B.II.2.2) czy dotyczące kwestii społecznych na obszarach dysfunkcyjnych – *Młodzież z osiedli popegeerowskich a kształtowanie społecznych zasobów lokalnych*, tekst opublikowany w „Studiach Obszarów Wiejskich” (B.II.2.11). W podobnym nurcie został osadzony kolejny artykuł: *Multifunctional spatial management as a chance for smart rural development: a case study from Poland* (B.II.2.24). Ponadto prowadziłem badania nad znaczeniem architektury powojennej, wykazując, że na bazie atrakcyjności architektury postmodernistycznej można wykreować produkt turystyczny, wzmocnić potencjał turystyczny danego miejsca oraz ożywić fragment przestrzeni. Są to jedne z pionierskich badań geograficznych w tym aspekcie w Polsce (*Potencjał „niechcianego” dziedzictwa architektonicznego w kontekście turystyki kulturowej: przykład Polski*, B.II.2.22).

Ponadto jestem współautorem *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Torunia* (C.II.1.1) i dziewięciu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego (C.II.1.2). Pracując nad *Studium*, zajmowałem się m.in. częścią analityczną dotyczącą społeczno-gospodarczej sytuacji Torunia. Ponadto, zespołowo, opracowywałem kilka ekspertyz (demograficznych i rewitalizacyjnych – C.II.2.1, C.II.2.3), *Internetowy Atlas Województwa Kujawsko-Pomorskiego* (B.II.1.1), *Leksykon współczesnego miasta* (B.II.1.3), oraz *Raport o zasobach kulturowych i środowiskowych parków* w ramach realizacji projektu HICAPS – Historical Castle Parks (program Interreg Europa Środkowa; C.II.2.5.).

Projekty badawcze, współpraca krajowa i międzynarodowa, członkostwo w organizacjach

W latach 2010–2019 pięciokrotnie brałem udział w **projektach badawczych**. W trzech z nich pełniłem funkcję kierownika. Były to granty: „Przemiany w miastach i strefach podmiejskich w kontekście ruchu budowlanego na przełomie XX i XXI wieku” (G.II.2), „Ruch budowlany w Polsce i zjawiska jemu towarzyszące na przełomie XX i XXI wieku” (G.II.3) oraz „Revitalisation and gentrification changes in Berlin – some aspects” (G.II.4). Ponadto współrealizowałem projekt naukowo-rozwojowy dotyczący rewitalizacji zabytkowego Parku Miejskiego na Bydgoskim Przedmieściu w Toruniu (G.II.1). Brałem także udział w projekcie Narodowego Centrum Nauki „Rozwój małych miast w Polsce w oparciu o sektor kultury”, w ramach konkursu SONATA 10. Efekty badań przeprowadzonych w ramach wymienionych projektów zostały opublikowane w wysoko punktowanych czasopismach oraz były prezentowane na konferencjach.

Wielokrotnie w swojej pracy badawczej **współpracowałem z naukowcami z kraju oraz z zagranicy**. Byłem członkiem międzynarodowego projektu „City in transitions” (2015 r., A.III.1.2) oraz „DiverCITY-City for all”, podczas którego wraz z partnerami zagranicznymi (Norwegia, Hiszpania, Islandia) zajmowaliśmy się szeroko rozumianym funkcjonalizmem miejskim w kontekście odnowy na przykładzie Nowych Żarnik we Wrocławiu (2014 r., A.III.1.1). Platformą do wymiany doświadczeń był także udział w międzynarodowym projekcie dotyczącym *milienialsów* „Gen-Y City”, realizowanym w ramach Programu Operacyjnego URBACT III (A.III.1.3), którego efektem była prezentacja wyników na konferencji w Genui (I.II.1.17) oraz artykuł indeksowany na Web of Science: *Perception of the cultural landscape related to wind parks: generation Y perspective*, A.II.3. Dwukrotnie także realizowałem w Berlinie projekty z zakresu „Geokompetencje: człowiek – środowisko – gospodarka – rozwój” finansowane z Europejskiego Funduszu Społecznego (2018 r., 2019 r., A.II.1.5), a dotyczące *urban design*. Udział w projektach badawczych ułatwił mi nawiązanie – kontynuowanej do dzisiaj – współpracy z naukowcami z uniwersytetów polskich (m.in. Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu, Uniwersytet Łódzki, Uniwersytet Wrocławski) oraz zagranicznych ośrodków naukowych (University of Alicante, Freie Universität w Berlinie, Leibniz Institute for Regional Development w Erkner, University of Ljubljana, Federal Statistical Office in Wiesbaden, University of Gothenburg, Technical University of Berlin, Pavol Jozef Šafárik University, Cardiff University).

Ponadto byłem członkiem **konsorcjów i sieci badawczych**, m.in. dwóch edycji CityLab (2017 r., 2018 r., E.III.1, E.III.2) dotyczących „Climate resilient city. Water and adaptation in two cities: a comparison approach between two Hanseatic cities Torun and Deventer”. Były one realizowane wspólnie z Saxion University of

Applied Sciences z Deventer i wiązały się z analizami uwarunkowań integracji nabrzeży, rozwoju turystyki i rekreacji oraz odnowy waterfrontów w miastach. Wraz z ekspertem z zakresu rewitalizacji miast, prof. dr. F. Hillmann (Freie Universität w Berlinie), przeprowadziliśmy wspólne badania i warsztaty pt. „Integrated revitalization as a tool for sustainable urban development: Poland and Germany” (E.III.3). Z naukowcami z Freie Universität w Berlinie współpracowałem także podczas projektu „Gruppenreisen polnischer Studierender nach Deutschland: Stadtentwicklung in Deutschland” realizowanego w ramach DAAD. Jestem także członkiem Polsko-Chińskiego Centrum Badań nad Turystyką (E.III.4).

Do najważniejszych osiągnięć w ramach **projektów realizowanych we współpracy z przedsiębiorcami i z otoczeniem społeczno-gospodarczym** zaliczam kontakty z Fundacją Ocalony Świat oraz Urzędem Miasta Torunia – liczne wspólne projekty, ekspertyzy, opracowania, publikacje oraz wystąpienia na konferencjach naukowych i branżowych – m.in. projekt RESTART dotyczący społecznej rewitalizacji toruńskiego Starego Miasta (A.III.3.1).

Wielokrotnie także odbywałem **staże naukowe**, głównie zagraniczne, podczas których prowadziłem badania. Na Freie Universität w Berlinie (4–8 maja 2015 r.) badałem związki procesów rewitalizacji i gentryfikacji w dzielnicy Kreuzberg. Prace badawcze kontynuowałem w niemieckim Leibniz Institute for Regional Development w Erkner (6–10 lipca 2015 r.) oraz w University of Ljubljana w Słowenii (19–23 października 2015 r.). Wyżej wymienione staże odbyły się w ramach ERASMUS+ Staff Mobility for Teaching. Ponadto odbyłem staż naukowy w Federal Statistical Office in Wiesbaden w Niemczech (12–15 maja 2016 r.), który miał m.in. charakter metodyczny (L.III.1). Część wyników badań, prowadzonych podczas wyjazdów stażowych, została zawarta w monografii habilitacyjnej.

W celu utrzymywania kontaktów z naukowcami z kraju i z całego świata jestem aktywnym członkiem kilku **organizacji międzynarodowych i krajowych**. Do najważniejszych zaliczam: członkostwo w International Academic Association on Planning, Law and Property Rights oraz w Lokalnej Grupie Urbact w ramach europejskiego programu URBACT GEN-Y. Aktywnie współpracuję także z Platform of Experts in Planning Law. Szczególnie istotne jest dla mnie członkostwo w Towarzystwie Urbanistów Polskich (oddział Warszawa) – ogólnopolskim stowarzyszeniu społeczno-zawodowym urbanistów, działającym nieprzerwanie od 1923 r.

Osiągnięcia dydaktyczne, popularyzacja nauki oraz nagrody

Ważną częścią mojej pracy jest **działalność dydaktyczna**. W jej ramach prowadzę zajęcia dla studentów kierunków: geografia, studia miejskie, turystyka i rekreacja, gospodarka przestrzenna, odbywających się na Wydziale Nauk o Ziemi (I.III). Ponadto regularnie prowadzę ćwiczenia i wykłady dla studentów studiów podyplomowych w zakresie planowania przestrzennego oraz wykłady ogólnouniwersyteckie dla studentów UMK w języku angielskim. Dodatkowo biorę czynny udział w cyklicznych spotkaniach studentów przebywających na UMK w ramach programu ERASMUS+ z mieszkańcami miasta oraz społecznością uniwersytecką. Ponadto prowadzę oraz koordynuję warsztaty metodyczne dla nauczycieli w ramach Wielkiego Testu Wiedzy Geograficznej. Jestem współopiekunem Koła Naukowego „Kreatorzy Przestrzeni”, w którym prowadzę badania i organizuję wykłady popularnonaukowe (m.in. w kooperacji z SARP Toruń). Wielokrotnie otrzymywałem wysokie noty za prowadzone zajęcia dydaktyczne (średnia ważona za okres 2010–2018 – 4.7 pkt na 5 możliwych). Ponadto zostałem

oceniony jako najlepszy wykładowca WNoZi prowadzący zajęcia na studiach podyplomowych w zakresie planowania przestrzennego (edycja 2014 r.; I.III).

Nieodłączną częścią procesu dydaktycznego jest **opieka naukowa** sprawowana nad studentami w toku realizacji przez nich prac licencjackich i inżynierskich (promotor sześciu prac licencjackich i trzech prac inżynierskich, recenzent pięciu prac licencjackich). W ramach Programu Stypendialnego Rządu Rzeczypospolitej Polski dla Młodych Naukowców w porozumieniu z Uniwersytetem Budownictwa i Architektury w Kijowie oraz Uniwersytetem Narodowym „Politechnika Lwowska” byłem także opiekunem studentki realizującej pracę badawczą w Polsce (J.III).

Ponadto **cyklicznie recenzuję** artykuły w czasopismach krajowych i zagranicznych, w tym artykuły dla czasopism z tzw. listy filadelfijskiej (P.1 i P.2). Za całokształt swojej pracy naukowej, dydaktycznej i organizacyjnej na rzecz Wydziału Nauk o Ziemi oraz Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu byłem **wielokrotnie nagradzany i wyróżniany**, m.in. dwukrotnie nagrodą JM Rektora UMK prof. Andrzeja Tretyna za działalność naukową i badawczą (H.II).

Krzysztof Rogutka